

Németh Árpád

TÉVÉSEK

Szemelvények az Újvidéki TV rendező-operatőrének visszaemlékezéséből

Bármikor, ha az Újvidéki Televízióról van szó, mindig a hetvenes évek elejét emlegetik. Mintha korábban nem is lett volna magyar nyelvű televíziózás a Vajdaságban. Azok közül, akik 1978-ban elkezdték a műsorkészítést, 1999 végére már csak néhányan maradtunk. Féltem, nehogy feledésbe merüljön a munkánk, emiatt döntöttem úgy, leírom mindazt, amire emlékszem. Remélem, nem történik velünk is ugyanaz, mint annak idején Lifka Sándorral, vidékünk első filmkészítő mesterével.

A bombázások után eltávolítottak a munkahelyemről. A dokumentumfilmek szerkesztőségében négyen voltunk magyarok. Közülük csak egy maradt állandó munkaviszonyban.

Az a tény, hogy kényszerűségből nem dolgozhattam a tv-ben, lehetőséget adott arra, hogy írni kezdjek. Szerencsére jó a memóriám, így azokra a mondatokra is emlékszem, amelyek évekkel ezelőtt hangzottak el.

Egyes nagyobb lélegzetű felvételezés után, mint pl. egy tv-dráma forgatása, írásokat, rövid jegyzeteket is készítettem. Most nagy segítségemre vannak az események felelevenítésében. Sőt, 1980-ban, februártól májusig, naplót is vezettem.

A privát életem nagyon össze volt kötve a televíziózással. Emiatt úgy döntöttem, hogy a családomat is megemlítem az írásaimban.

Nemcsak a száraz tényeket igyekeztem leírni, hanem a forgatásokkal összefüggő eseményeket, történeteket is. Ily módon, rajtam keresztül, az én szemszögömből, de remélem objektíven, mutatom be az eseményeket.

A KEZDET

Az egész úgy kezdődött, hogy 1967-ben, egy decemberi hétvégén Babi nővérem hazajött Aleksa Šantićról. Újságkivágás volt a kezében: a Belgrádi Televízió újvidéki fiókszerkesztősége több munkahelyre hirdetett pályázatot. Többek között operatőröket is kerestek. Nekem abban az időben már komoly amatőr filmes tapasztalatom volt. Készítettem néhány amatőr filmet, fotózásban elnyertem egy magasabb fokú diplomát Mataruška Banján, színes diafil-

meket is elő tudtam hívni, és már jó néhány sikeres fotó- és diakiállítás volt mögöttem.

Úgy döntöttem, hogy megpályázom az operatóri állást. Nem volt veszítenivalóm, mert a kétévi munkanélküliség alatt már annyi kérvényt írtam, hogy eggyel több vagy kevesebb, már mindegy volt.

Babi nővérem egyre biztatott, hiszen magyarul tudó tapasztalt fotós, illetve amatőr filmes kevés volt Vajdaságban. Nem kértek egyetemi végzettséget, elegendő volt bármilyen középiskola. Én kereskedelmi középiskolát végeztem, könyvelői szakot. Nagyon népszerűtlen szakma volt az adminisztrátori a reform alatt. Ezért nem is csoda, hogy nem kaptam sehol sem állást. Ezzel a szakmával külföldön pedig sehogyan sem tudtam volna érvényesülni.

1968 januárjában megérkezett a levél Újvidékről. Izgatottan bontottam ki. Beszélgetésre hívtak a fiókszerkesztőségbe. Fejős István, a szerkesztő írta alá a meghívót. Nagyon örültem. Akkor 23 éves voltam, és reméltem, hogy ez lesz az első munkahelyem.

Újvidéken utoljára gyerekkoromban jártam, látogatóban Ica néninél, s most is úgy gondoltam, hogy előbb hozzá megyek, és reméltem, majd elmagyarázza, hol is van az a Radnički univerzitet, azaz a Népegyetem, ahol jelentkeznem kellett. Úgy is történt.

Másnap tíz órára szólt a meghívó. A fiókszerkesztőség irodái a Népegyetem 11. emeletén voltak. A folyosón már többen várahoztak. Csatlakoztam hozzájuk. Ott ismerkedtem meg Varga Zolival és Szabó Sándorral, akikkel később dolgoztam. Ők a világoítói munkahelyre pályáztak. Az akkori titkár-nő Szilágyi Gitta (Szilágyi László rendező felesége) egyenként szólított be bennünket. Úgy emlékszem mindenre, mintha tegnap történt volna. Remegtem és leizzadtam, mire bementem. Fejős István, az akkori főszerkesztő szívélyesen fogadott, felállt és üdvözölt:

„Maga a Németh Árpád, Zomborból?” – kérdezte.

„Igen” – hebegtem.

Részletesen elmagyarázta, hogy ez a Belgrádi Televízió magyar nyelvű fiókszerkesztősége. 1967. december 15-én alakult. Ő a főszerkesztő. Találkozásunkig már néhány 15 perces műsort készítették. Többek között újév napján is jelentkezett a magyar szerkesztőség egy rövid zenés műsorral. Mindezt Slavuj Hadžić, a Belgrádi Televízió tudósítója filmezte. Mivel a szerkesztőségben magyarul folyik majd a munka, logikus, hogy magyar operatóröket keresnek. Két operatórt szerettek volna alkalmazni. Miután elmondta, hogy milyen a munka a szerkesztőségben, érdeklődni kezdett fotós és amatőr filmes tapasztalataimról. Mindent elmondtam, amiről úgy gondoltam, el kell mondanom. Megmutattam az elismeréseket, amelyeket a különböző kiállításokon kaptam. Figyelmesen végighallgatott, megnézte a papírjaimat, és azzal búcsúzott el tőlem, hogy majd értesítenek.

Talán még tíz nap sem telt el, amikor levélben értesítettek, hogy felvettek a Belgrádi Televízió magyar nyelvű fiókszerkesztőségébe operatórnek. Már másnap jelentkeznem kellett. Nagyon örültem. Nemcsak azért, mert megkaptam az állást, hanem azért is, mert olyasmivel fogok majd foglalkozni, ami a hobbim is. Ezt nagy szerencsének tartottam. Anyám egy kis bőröndbe bepakolt két-három inget, gatyát, zoknit. Nem sokat, hiszen többet nem is tudott, mert igen szegények voltunk. Amikor először Újvidéken jártam, úgy beszéltek

meg a keresztmamámmal, ha megkapom az állást, nála lakok addig, míg fel nem találok magam.

Másnap délelőtt, ez február elseje vagy másodika volt, megismerkedtem a szerkesztőség többi tagjával: Begovics Imrével, a Barázda című faluműsor szerkesztőjével. Lányi István rendezővel és Boros István énekesrel, ő volt a gyártásvezető. Ők mind az Újvidéki Rádióból jöttek. Szilágyi Gitta volt a szerkesztőség titkárnője. Póth Imre, akit jól ismertem, hisz ő is fotós és amatőr filmes volt, meg én voltunk az operatőrök. Darko Živni, aki az akkori Neoplanta filmvállalatból jött, operatőr-asszisztens volt. Kis Béla rádiós lett a hangmérnök, az ómoravicai Stanyó Karcsi elektrotechnikus pedig a világosító, Kis István a gépkocsivezető, Turánszki Erzszi, aki a Vojvodinában kosarazott, a kézbesítő. A többi munkatárs tiszteletdíjasként dolgozott.

A Népegyetem 11. emeletén csak négy terem volt a miénk. Fejős elvtárs (mert akkor mindannyian így szólítottuk) irodája, előtte Gitta titkárnő szobája a folyosó egyik felén, a másikon meg egy kis, 6x6 méteres szoba, amit stúdiónak használtunk. A stúdió mellett volt egy közös iroda, ahol mi, többiek ültünk.

Kodak 16 mm-es fekete-fehér filmre dolgoztunk. Egy nagy, nehéz Auricon 16 stúdió filmkameránk volt. Ha hangos felvételt kellett készíteni, Belgrádból hoztak magnetofont, mert az nekünk még nem volt. A filmet Belgrádba kellett vinnünk előhívatni, és aztán visszahoztuk Újvidékre, bevágni, montírozni. Vékás Éva volt a filmvágó. A világítást Stanyó Karcsi úgy oldotta meg, hogy 6 Nitrophot 500 W-os égőt szerelt fel egy állványra, azzal világítottuk meg a riportert és az alanyt. Terepre egyetlen Land Roverrel mehettünk. Mivel sokszor nem fértünk bele mindannyian, Fejős elvtárs a maga Skodáján jött utánunk.

Nagyon szerény volt a felszerelésünk. Nekem, mint operatőrnek nem volt külön kamerám. Póth Imrével váltottuk egymást a stúdióban a kamera mögött. Kis Béla is csak később kapott felszerelést a hangfelvételek készítéséhez.

Abban az időben két generáció dolgozott a szerkesztőségben. Az „idősek”, Fejős, Begovics, Lányi, Boros Pista, Kis Béla, Kis István, negyven és ötven év közöttiek, míg a „fiatalok”, Póth Imre, Vékás Éva, Turánszki Erzszi, Stanyó, Darko, később pedig Varga Zoli és Szabó Sanyi világosítók és én, akik huszonhárom és harminc év közöttiek voltunk.

Az első hónapban nem sokat dolgoztam. Először is azért, mert nem volt külön kamerám, másrészt, mert még mindig gondot okozott a hangfelvétel: nem volt magnetofonunk. Lényegében nem is volt sok műsorunk. Hetente mindössze két 15 perces műsort készítettünk. Az egyik a faluműsor, a másik egy politikai kerekasztal-beszélgetés volt. Mindkettőt Belgrádból sugároztuk. A faluműsor vasárnap, a politikai műsor szerdán jelent meg a tévé képernyőjén.

Nem sokkal ezután Belgrádban is kaptunk egy szobát a szerkesztőség számára. A Takovska utcai épületben, az ötödik emeleten, a kosovói albán kollégák mellett. A szerkesztőségük Prištinában ugyanúgy működött, mint a miénk, Újvidéken. A magyar és az albán szerkesztőség a Belgrádi Tévé informatív műsorához tartozott. Így a szerb kollégákkal együtt kb. 450–500-an lehettünk.

Február közepe táján Fejős megunt, hogy nem tudunk hangos felvételeket készíteni. Beültette a kocsijába Kis Bélát, a hangfelvételezőt meg engem, és elindultunk Belgrádba felszerelést szerezni. Egy középtermetű, vékony,

csontos, szőke, harminc év körüli, állandóan cigarettázó fiatal asszony fogadott minket. Ružicának hívták. A vezetéknevére nem is emlékszem. Nekünk csak Ružica volt, akihez mindig elmehettünk, ha valami kellett a produkcióhoz. Később évekig hozzá jártam én is, ha valami problémám volt.

Beszélgetésünk végén én egy svájci gyártmányú Pillard-bolex kézi kamerát kaptam. Kiváló kamera volt, de csak takaróképek felvételezésére. Hangos felvételre nem lehetett alkalmazni, mert rugós volt a motorja, és eléggé hangosan zúgott felvételezés közben. Harmincméteres filmtekerés fért bele, ami kb. 2,30 perc lefilmezett anyagot jelentett. Minden jelenet (káder, snitt) után a rugót fel kellett húzni. Egy felhúzással 22 másodpercet lehetett filmezni, ami rendszerint elegendő is volt. Egyszerűbb filmtrükköket is lehetett vele készíteni, mint például a besötétítés, kivilágosítás, úsztatás. Magán a kamerán 3 objektív (lencse) volt: egy széles látószögű, egy normál és egy teleobjektív. Mivel a kamerában nem volt beépített fénymérő (az akkori kamerákban ez nem volt szokás), egy katonai Weston-mastert kaptam. A kamerához mindjárt 100 doboz filmet is kaptam. Kodak plus-X és Kodak 4-X típusú filmeket használtunk. Az egyik négyszer érzékenyebb, mint a másik. Az érzékenyebbel lehetett a benti felvételeket készíteni. Bőrtáska is járt a kamerához és a filmekhez.

Béla egy Majhak magnetofont kapott. Úgy nézett ki, mint egy fadóboz. Nem fekvő, hanem álló magnó volt, rugós motorral. Egy felhúzással öt percig működött. Az elektronikája még elemes volt. Egy mikrofont is kapott hozzá. A tíz doboz magnószalaghoz bőrtáska is járt, hogy beletehesse a felszerelést.

Nagy örömmel mentünk fel az ötödik emeletre, a szerkesztőségbe, ahol Fejős már várt bennünket. Megmutattuk neki a felszerelésünket. Elmagyaráztuk a kamera és a magnó lehetőségeit. Fejős nem volt meglepődve a magnó-

val. Korszerűbbre számított. „Majd később kérünk újabbat” – nyugodott bele a végén: „Nem lehet mindent egyszerre”.

Késő délután volt, mire visszaérkeztünk Újvidékre. Felvittük a kamerát és a magnót a Népegyetem 11. emeletére, és bezártuk egy szekrénybe.

Utána egész éjjel forgolódtam az ágyban, aggódtam, nehogy valaki ellopja a kamerát, mert az nekem, eddigi amatőrnek, a profivá válás mérföldköve volt.

FORGATÁSOK, UTAZÁSOK . . . (Emberek, események, jelenségek)

Néhány nap múlva megkaptam az első feladatot. Újvidékről kellett felvételeket készítenem egy politikai jegyzethez. A nevezetesebb épületeket, a központot, a járókelőket kellett filmre vennem. Akkoriban mi ezeket neutrális városképeknek hívtuk. Most inkább intermezzo lenne a neve. Igaz, hogy külső felvételekről volt szó, de azért megkértem Zolit, a világosítót, jöjjön velem. Helybéli lévén, jobban ismerte a várost, mint én. Mindössze egy perc anyagra volt szükségünk. Az utasítás szerint akkoriban „egy a háromhoz” dolgoztunk. Ez azt jelentette, hogy mindig háromszor annyi anyagot kellett felvenni, mint amennyi a műsorban ment. Zolival szép nyugodtan bejártuk a várost. Útközben még arra is volt időnk, hogy megigyunk egy kávét az egyik presszóban. Egész délelőtt barangoltunk. Vigyáztam, hogy szép napos, világos felvételeket készítsék, hiszen ez volt az első munkám.

Dél körül lehetett, amikor elkészültünk. A felvett anyagot, a filmszalagot, Erzsi, aki akkoriban a kifutó volt, mindjárt Belgrádba vitte, hogy előhívják. Még aznap este vissza is hozta. Vékás Évával megnéztük a vágóasztalon. Amikor láttam, hogy minden rendben van, megnyugodtam.

Másnap Éva bevágta (összemontázsolta) a felvételeket, és Milenkovic Szvetisláv, aki akkoriban még a rádióban dolgozott, de nálunk tiszteletdíjas bemondó volt, „ráolvasta” a szöveget. Szvetisláv Magyarországon született, '56-os menekült volt, s a nevével ellentétben tökéletesen beszélt magyarul. A másik bemondónk, Szakács Ágota, a fiatal, csinos, szép hangú lány, szabadkai volt, és a mi generációnkhoz tartozott.

A műsorkészítés a következőképpen történt:

A terepen, Vajdaság-szerthe vagy Újvidéken felvettük (felvételeztük) a műsorba tervezett anyagot. A filmet Erzsi, vagy valaki, akinek éppen dolga volt Belgrádban, elvitte előhívatni. Megvárta, és még aznap vissza is hozta. Másnap Éva a szerkesztővel vagy a rendezővel lerövidítette. Kivágták a műsorból, ami rossz volt vagy hosszú. Ha valahol zene kellett, azt is „aláhúzták” a kép alá. Sorba rakták a riportokat úgy, hogy ne legyen az egész hosszabb 12-13 percnél. A műsor sugárzásának napján a bemondók (a Szveti, vagy az Ági) leutaztak Belgrádba az adásrendezővel együtt. Akkoriban Kaupert Irén volt az adásrendező. Amikor a műsor sugárzásra került, a bemondók beültek a stúdióba, az adásrendező pedig a „keverőpult” mögé. A bemondó bejelentette az adást, Irén elindította az elkészített riportokat, és „ment” a műsor. Ha a két riport között még valami összekötő szöveget kellett mondani, az a stúdióban ülő bemondóra hárult. Így készítettük a műsorokat, hetente háromszor.

A '68-as évek közepe táján Irént egy komoly „baleset” érte. Pár perccel az adás kezdete előtt a bemondók gyalog lesétáltak a stúdióba, Irén pedig lifttel indult le a műsorral, a filmanyaggal a hóna alatt. A lift a harmadik emeleten

beragadt. A liftajtót nem lehetett kinyitni. Irén hiába kiáltozott segítségért. Főleg azt próbálta megértetni, hogy siessenek, mert a műsor, amit az adásba szántak, nála van, a liftben bezárva. A bemondók, akik időközben a stúdióba értek, nem tudtak mihez kezdeni. Ilyen esetre nem készültek fel. Az adás elmaradt. Valami intermezzo ment helyette. Ezután hozták meg a rendeletet, hogy annak a személynek, aki a műsort (filmet) viszi a stúdióba, nem szabad lifttel közlekednie. Irénnek megbocsátottak, mert először történt meg ilyesmi az egész jugoszláv televíziózás történetében.

Egyre többet jártunk terepre. A Barázda volt a kedvencünk. Póth Imre operatőr kollégámmal megbeszéltük, hogy elosztjuk egymás között a műsorokat. Akkor már hetente készítettünk műsort: a Barázdát, a Körképet, a Kerekasztalt és egy tájékoztató műsort. Mind a négynek a nevét felírtuk egy darab papírra, kalapba tettük, majd sorsoltunk. Nekem a Barázda és a Körkép jutott. Mivel Boros bácsi is jelen volt, így már tudta, hogy közülünk kit melyik műsor felvételezéséhez kell beosztania.

A Barázda szerkesztője Begovics Imre, munkatársai pedig Grízer Magda és Zsérity Irma voltak. Begovicsnak nagy tapasztalata volt, hiszen azelőtt a rádióban dolgozott. Már tizenöt vagy húsz éve járta a Vajdaságot. Ismert minden magyarlakta falut, minden téesz-elnököt. A tévéseknek akkoriban nagy tekintélyük volt, mindenhol örömmel vártak bennünket.

A faluműsor készítésénél a rossz utak, a sáros falusi utcák miatt mindig a Land Rovert használtuk. Ennek a kocsinak hat ülése volt. Idővel kialakult, hogy kinek hol van a helye. Elöl, közvetlenül a gépkocsivezető mellett (aki mindig a Kis Pista volt) ült az operatőr, tehát Póth Imre, vagy én. Mellettem az újságíró vagy a rendező. Ez volt az első sor. A második sorban a sofőr mögött ült a hangfelvételező, mellette, középen, az operatőr asszisztense. Az újságíró vagy a rendező mögött pedig a világosító. Ez az „ülésrend” évtizedekig nem változott. Ez azért alakult így, mert mint az közismert, a filmforgatá-

son nincs demokrácia. Pontosan tudni, hogy a forgatással kapcsolatos döntéseket a rendező, az újságíró, majd utána az operatőr hozza meg. A többieknek ezeket a döntéseket kell végrehajtaniuk.

*

Amikor nem voltunk terepen, Újvidéken tartottunk ügyeletet a szerkesztőségben. Rendszerint nyolcra mentünk be, és vártuk a feladatot. Az újságírók kilencig elolvasták a napi sajtót: a Magyar Szót, a Dnevniket, és azokból értesültek, van-e valami fontosabb értekezés a városban. Ha volt, az rendszerint később kezdődött, így Zolival, a világosítóval mindig előbb vagy utóbb oda tudtunk érni.

Hetente legalább egyszer a tartományi párházban tartottak értekezletet. Vagy a tartományi kommunista szervezet elnöksége, vagy valamelyik bizottság ült össze. Ezeket az értekezleteket az épület első emeletén, a nagyteremben tartották. Amikor Boros bácsi Zolinak és nekem kiosztotta a feladatot, miszerint egy, vagy legfeljebb egy és fél percnyi anyagot kell hozni, siettünk a párházba, hogy még az értekezés kezdete előtt odaérjünk.

Nekünk nem a mondandót kellett kísérenünk, hanem megfelelő „beszélő fejeket” kellett felvételeznünk. A szöveg figyelésének feladata mindig valamelyik újságíróra hárult.

Emlékszem, egy alkalommal a mezőgazdaságról folyt a vita. Többek között az Újvidéki Vásárban történő visszaéléseket emlegették. Alimpić nagyon elmarasztalta a vállalatot. Megszéppelve hallgattuk. Újságírónk, Zsérity Irma nem győzött jegyzetelni a kis noteszába. Az értekezés vége felé, amikor már minden fontosabbat rögzítettünk, és Irma is teleírta a füzetét, elhagytuk a nagytermet. Szokás szerint a titkár szobáján keresztül akartunk elmenni, amikor hidegvérrel odaszólt Irmának:

„Nehogy ebből az egészből valamit is megjelentess! Amit hallottál, nem hallottad. Várd meg a hivatalos jelentést! Ezt mondta Alimpić elvtárs. Értetted?”

Irma megszéppelve bólogatott.

„Gyere vissza egy óra múlva, addigra meglesz az igazi szöveg” – mondta végezetül.

Mosolyogva elbúcsúztunk egymástól, mintha mi sem történt volna.

*

A Land Roveren kívül '68 nyarán már egy kis Fiat 750-es autónk is volt. A Fiatban elfértünk hárman a felszereléssel együtt. Rendszerint az újságíró, az operatőr és egy világosító ment terepre. Legtöbbször én vezettem a kis autót.

Boros bácsitól utasítást kaptunk, hogy Zentára kell utaznunk, mert ott egy nagy kulturális fesztivál lesz.

Zenta központjában, megérkezésünkkor, már állt a pódium, amelynek a hátuljára ki volt feszítve egy 2X8 méteres fehér vászon. Szép, meleg, napsütéses délután volt. A közönség főleg fiatalokból állt. Igazi hippis hangulat uralkodott. A hangszórókból áradt a rock and roll. A program, amit a műsorvezető happeningnek nevezett, két részből állt. Az elsőben a vajdasági fiatal költők és írók olvastak fel műveikből. A sok fiatal író közül sajnos, csak Tolnai Ottóra emlékszem. Felolvasta az akkor már ismert, a Hippí halála című no-

velláját. Ottónak akkoriban ez volt a legnépszerűbb írása. Mindenütt, ahol irodalmi körökben megjelent, ezt a novellát olvasta fel.

A happening második felében fiatal festők léptek fel. A legidősebb közöttük Ács József volt. Nyolcad- vagy tizedmagával festett egy 2X8 méteres vásznat. Nemcsak ecsettel festettek, hanem a kezükkel, az ujjakkal is, sőt a festéket csak egyszerűen rádobálták a vászonra: a végén absztrakt festmény lett az egészből, ami eladásra, árverésre került: felszeletelték 80X100 centis darabokra. Rövid idő alatt elkelt az egész vászon.

A végén a fiatal költők és festők elvegyültek a nézők között. Valakinek az az ötlete támadt, hogy be kellene festeni Tolnai Ottó gépkocsiját. Ottó nem tiltakozott, így a festőművészek nekiálltak, és rövid időn belül be is festették az autót, hasonló stílusban, mint a nagy vásznat is. Később Ottó hónapokig azzal az autóval közlekedett Újvidéken. Nem festette át addig, míg a rendőrök rá nem szóltak.

*

Nyár volt, nagyon meleg. Akkoriban diplomázhatott Vajda Tibi, vagy nagyon közel volt már hozzá. A csoportunkhoz szegődött egy kis tapasztalatszerzésre. Temerinbe kellett utaznunk a községi pártkonferenciára. Én vezettem a Fiatot. Varga Zoli volt a világosító, Vajda Tibi pedig a rendező. Ilyen jellegű pártértekezletekre sosem jött velünk rendező, de mivel Tibinek elkelt a tapasztalat, szívesen vállalkozott rá.

Szokás szerint késtünk. A késés nem okozott gondot, hisz a beszámolót olvasó Pap Feri még mindig az emelvény mögött állt. Amint megjelentünk, mindenki ránk nézett. Feri is abba hagyta egy pillanatra az olvasást. Megvárta, míg Zoli gyorsan talált egy csatlakozót a világításhoz. Vajda Tibi a hátsó sorba ült. Filmezni kezdtem. Szokás szerint először Pap Ferit, aki most már elégedetten olvasta tovább a beszámolót, utána az elnökség tagjait, majd a közönséget. Az első sorban mindig azok ültek, akik nem maradhattak le a képekről. Őket is lefilmeztem. Csoportosan, majd külön-külön. Rögzítettem néhány figyelő arcot a második, a harmadik sorból, majd nyugodtan vártam a bevezető után következő felszólalókat. Zoli eloltotta a fényeket. Várakozás közben figyeltük a közönséget. Főleg idősebbeket láttunk. Itt-ott néhány fiatal is volt. Miután Zoli eloltotta a lámpát, Tibi kérdésen emelte rám a tekintetét. Azt hitte, befejeztük a munkát. Lassan odasomfordáltam az utolsó sorok felé, és suttogva, kézjelekkel próbáltam megmagyarázni neki, hogy még nem kész, csak várjuk a következő felszólalót. Tibi oldalán kék, nyári kosztümben egy hosszú hajú, mosolygós arcú, kék szemű lány ült. Úgy tett, mintha komolyan figyelte volna a beszámolót. Mivel Tibivel nem értettük meg egymást, intettem, hogy jöjjön ki a folyosóra. Gondoltam, ott jobban boldogulunk.

Kint, a folyosón, az ablakpárkányra támaszkodva megbeszéltük a dolgokat. Mivel a terem ajtaja nyitva volt, kintről is láthattam a kék szemű lányt. Már elterveztem, hogy az értekezlet végén valami ürüggyel megszólítom. Közben egész idő alatt fúrta az oldalamat, hogy ki lehet és hogy hívják. Még a folyosón várakoztunk, amikor a terem melletti irodából kijött egy harminc év körüli nő, aki tálcan kávét vitt a nagyterembe. Ez jó ürügy volt arra, hogy kikérdezzem, de a kávé sem ártott volna. Beszélgetés közben megkérdeztem tőle, hogy is hívják azt a lányt, aki a sor végén ült kék kosztümben. Nem tudta, kire

gondolok, de készségesen elindult a terem felé, hogy megnézzze, kiről van szó. Talán tíz másodperc sem telt el, már jött is vissza:

„Az a kék szemű lány a Margitka. Horváth Margitkának hívják. Fiatal párttag” – mondta.

„Nagyon csinos” – jegyeztem meg.

A tekintetemből és a válaszból észrevette, miről is van szó. Ő sem volt már mai gyerek.

Meg szerettem volna várni az értekezlet végét, hogy odaléphessek Margitkához, de nem lehetett mit tenni, mennünk kellett.

Lefilmeztem még néhány figyelő arcot, többek között a Margitkáét is. Összeraktuk a felszerelést, és elindultunk hazafelé. Amikor a titkárnő ajtaja előtt haladtunk el, felcsillant a remény. Odaszóltam a többieknek: várjanak meg a kocsinál, mindjárt jövök. A titkárnő nem lepődött meg, hogy újra be mentem hozzá. Mintha tudta volna, mintha várt volna rám. Elmondtam neki, hogy mivel sietnünk kell, nem tudom megvárni az értekezlet végét, és megkértem, adjon át egy üzenetet Margitkának.

„Holnap egész délelőtt Újvidéken, a Népegyetemen, a tévé irodáiban leszek. Nagyon örülnék, ha felkeresne, bármikor a délelőtti folyamán. Németh Árpádnak hívnak” – mondtam neki.

Hogy nehogy elfelejtse az üzenetet, még le is írtam egy darab papírra. Amikor az asszony megígérte, hogy átadja az üzenetet, elbúcsúztam tőle.

Hazafelé, egész idő alatt abban reménykedtem, hogy másnap Margitka felkeres a televízióban.

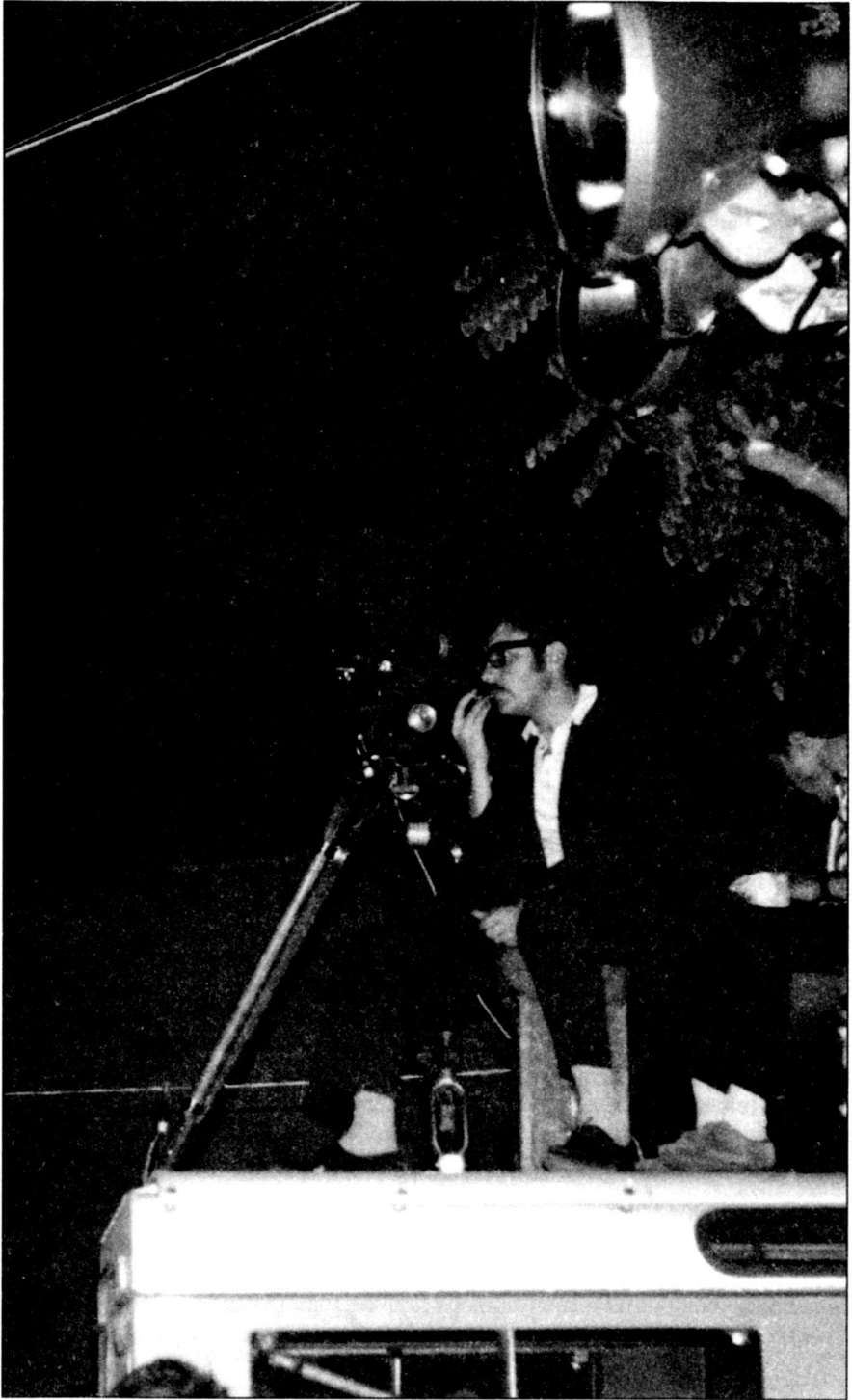
A Népegyetemet, ahol a szerkesztőségünk volt, „kék” épületnek hívtuk, mivel az összes utcára néző ablakot kékre festették. Valószínűleg az építésznek volt ez az ötlete. A kéksége és a magassága miatt már messziről látszott Újvidéken. Kaptunk még egy kis szobát. Ez volt a kávézónk. Mindössze két méter széles és öt méter hosszú volt. A stúdió melletti irodából választották le. Két alacsony asztal és négy-négy szék volt benne. Ott beszélgettünk, ott vártuk a munkafeladatokat, sőt sakkozni is lehetett. Nem mehettünk el addig, míg a szerkesztők és az újságírók el nem olvasták a napilapokat. Onnan értesültek az aznapi eseményekről. (Újvidéken nem kaptunk TANJUG-híreket, mert nem volt telexgépünk.)

Aznap már tíz óra is elmúlt, úgy tűnt, nem lesz érdemleges összejövetel.

Zoli szórakoztatott bennünket: arról mesélt, hogy nemrég Magyarországon járt. Elmonda, ott minden olcsó, hogy száz forintért mennyi mindent lehet venni, hogy milyen jókat evett-ivott. Igaz, nincs mindig minden, de amit kapni lehet, az nagyon jó, „oroszos” minőségű ugyan, de jó. Az emberek nagy része szegényesen él. Hozzájuk képest mi milliomosok vagyunk. A lányok azonban csinosak és kapósak. Zoli mélyen lehúzta a füstöt cigarettázás közben. Lát szott rajta, komoly tervei vannak ezzel kapcsolatban. Kicsit hitetlenül hallgattuk. Ellentmondani nem tudtam, mert apámmal még gyermekként jártam Magyarországon, és akkor is csak egyszer.

Tizenegy óra körül Boros bácsi beszólt a kávézóba, hogy valaki keres. Kérdően néztem rá. Nem tudtam elképzelni, ki lehet. Ő csak annyit mondott:

„Gyere, nézd meg!”

Kimentem a folyosóra. Nem láttam senkit. Már azt hittem, hogy Boros szokása szerint „csezkeldődik,” és visszaindultam a kávézóba. Akkor kiáltotta el magát Magda, a titkárnő:

„Árpád, keresnek itt, nálam.”

Amikor beléptem az irodába, ott állt Margit, a kék szemű lány. Hirtelen nem is tudtam megszólalni. Nagyon kellemesen meglepett. Az igazat megvallva nem is reménykedtem, hogy elfogadja a meghívásomat, és eljön a szerkesztőségbe. A mai napig is emlékszem a ruhájára, a mosolygó arcára, a sminkjére, a frizurájára, de hogy mit mondtam neki, amikor megláttam, azt már egyáltalán nem tudom. Feltételezem, hogy bemutatkoztunk, mivel „hivatalosan” nem ismertük egymást. Később, amikor magamhoz tértem, azt ajánlottam, menjünk el valahová. Amikor kiléptünk Magda irodájából, az egész szerkesztőség a folyosón állt, és minket lesett. Boros megint „intézkedett”.

Margitnak a City cukrászdát ajánlottam.

„Menjünk egy fagyira, vagy süteményre” – mondtam.

Bólintott, és csak mosolygott, mosolygott. Rögtön beleszerettem.

A Cityben elmondtam, miért nem tudtam megvárni az értekezlet végét, hogy ki vagyok, mi vagyok. Engem az érdekelt, hogy meddig szabad, meddig lehetünk együtt. Sajnos, rövid ideig, mert csak az egyetemi beiratkozás miatt jött Újvidékre. A biológia szakot választotta. Az érdekelte nagyon, főleg a genetika.

Nem sokat, talán egy fél órát voltunk együtt, mert Margitnak el kellett érnie a vonatot. Kikísértem a vasútállomásra, és azzal búcsúztunk, ha holnap nem is, de holnapután biztosan találkozunk.

*

A '68-as év két házasságkötésről is emlékezetes. Elsőként a bemondónk, Ágota ment férjhez Gubás doktorhoz. Így lett Ágotából dr. Gubásné. Mivel Fejős egyik kedvence volt, az esküvőt a tévében is bejelentettük. Rövid, egyperces riport készült az eseményről. Póth Imre volt jelen Szabadkán, hiszen odavalósi. Szép lakodalom volt. Az esküvő után Ágota még egy rövid ideig bemondóskodott nálunk, majd a Szabadkai Rádióban dolgozott.

Varga Zoli volt a második a házasodók sorában. Évát vette el, aki anyaországi származású. Ezért járt olyan sokat Zoli Magyarországra. Mi, tévések először a lakodalomban láttuk. Szép, középtermetű, szőke, vékony lány volt. A polgári esküvőn nem vettem részt, de este ott voltunk mindannyian a Petőfi-ben, a Telepen. Akkoriban udvaroltam Margitnak, a kék szemű lánynak (a mostani feleségemnek). Együtt voltunk a lakodalomban. Amikor megérkeztünk, már jócskán tele volt a terem. Fehér Gyula és felesége, Teréz mellé ültünk az asztalhoz. Már akkor jó barátok voltunk, hisz jól ismertük egymást.

A lakodalom hangulatos volt. Mindenki jól érezte magát. Éva szülei és rokonai is eljöttek Magyarországról. Őket is ott a lakodalomban ismertük meg. Kedves, jókedvű emberek voltak. Csak Béla, a hangfelvevő volt ünneprontó. Egy kicsit berúgott és erőszakoskodott. Később aztán, amikor Boros elénekelt néhány nótát a menyasszony kedvéért, megnyugodott. Reggelig mulattunk.

*

Rengeteg pénzünk, jó fizetésünk volt, nyolcezer dinárosapidíjjal. Szabadkán a Pátia hotelben ezer dinárért teljes ebédet lehetett kapni. Ez azt jelenti, hogy minden utazás után hétezer dinár a zsebünkben maradt. Rendszerint többet spóroltunk össze aapidíjkból, mint amennyi volt a fizetésünk. Nekem akkoriban olyan százhatvan-százhetvenezer dinár lehetett a fizetésem. Sokszor húsz-huszonöt napot is terepen tartózkodtunk. Nemezszer megtörtént, hogy amikor kora reggel, három-négy körül értünk vissza, nem is mentünk haza, inkább a szerkesztőségben aludtunk. Reggelenként rendszerint a takarítónő ébresztett bennünket. Megmosakodtunk, rendbe hoztuk magunkat, és mentünk tovább. Fialatok voltunk, így mindez nem esett nehezünkre.

Aapidíjak és a fizetés mellett majdnem minden két-három hónapban valami többletet is osztottak. Mint ahogy azt már említettem, mi, vajdasági magyarok és a kosovói albánok a belgrádi informatív osztályhoz tartoztunk. Velük együtt körülbelül ötszázan voltunk. Emlékszem, amikor egyszer nyersanyagért (filmért, hangszalagért) mentünk Belgrádba, a pénztáros ránk szólt: „Hej vi Madari!” – kiabált utánunk a pénztáros. – „Dodite da podignete višak. Dokle ja te pare da držim u blagajni?” (Hé, magyarok! Vegyék már fel a többletet! Meddig tartsam itt a pénztárban?)

Hiába próbáltuk megmagyarázni, hogy a múlt héten mi már felvettük a többletet. A pénztáros tudatta velünk, az a pénz a szerkesztőség szintjén osztott többlet volt, de emezt a „Ház” adta. Mi mást tehettünk, felvettük a többletet a „Ház” szintjén is.

A jó kereset és a szerénység tetőfoka az volt, amikor egy napon fizetés-emelést kaptunk. Fejős háromszázezer dinárt kapott, hogy abból mindenkinek korrigálja a fizetését. Körülbelül negyvenen voltunk. Beültünk a stúdióba, és ott nyíltan, mindenki előtt korrigálta a fizetéseket, és mindannyian elégedettek voltunk. Bach Magda, a titkárnőnk, aki közben számolta, hogy ki mennyivel kapott többet, azt mondta, maradt még hetvenezer dinár, amit el lehetett volna osztani. Fejős újra elővette a listát, és tovább próbálkozott. Csak tízezret tudott elosztani. Felmerült a kérdés, hogy mit csináljunk a maradék hatvenezer dinárral. A végén úgy döntöttünk, visszaadjuk a nagy szerkesztőségnek, hogy osszák el egymás között. Fejős, Begovics és én utaztunk le Belgrádba a szerkesztőségi ülésre. Amikor az albánokra rákérdezték, elmondták, hogy sikerült elosztaniuk az egész összeget, ekkor Fejős szerényen fölállt, és elmondta, hogy nekünk nem sikerült, és vissza szeretnénk adni Belgrádnak az összeg egy részét, a hatvenezer dinárt. Nem csináltak belőle nagy kérdést. Gyorsan, könnyen, elosztották. A pénzt nem sajnáltuk, csak az volt a kérdés, tudják-e majd értékelni a szerénységünket. Sokkal később, sajnos, rájöttünk, hogy nem.

*

Fejősnek olyan műsorpolitikája volt, hogy a magyarokat mutassuk be a magyaroknak, ezért sokat utaztunk Baranyába. Muraközbe pl. kétszer mentünk évente: tavasszal és ősszel is. Sok magyarországi színészt és író is meghívtunk. Ezek a vendégszereplések azért voltak jók a vajdasági magyarság számára, mert közelebbről is megismerhették az anyaországi művészeket.

Abban az időben a Magyar Televízió adását csak északon, a határ mentén lehetett fogni, az újvidéki magyar műsort pedig Vajdaság egész területén. Később átvette a Ljubljana Televízió is, úgyhogy a muraközi magyarok is láthattak bennünket.

A sok vendégszereplő közül csak néhányat említek.

ILLYÉS GYULA

Amikor Fejős bejelentette, hogy jön és interjú is ad, nagy tisztelettel vártuk. Az interjú készítéséhez a főszerkesztő még az irodáját is átengedte. Szvetiszláv volt a riporter. A kérdéseket előre megírták. Én tüzetesen átnéztem a kamerát. Hiba nélkül működött. Illyés elegáns, de viseltes kék öltönyben jelent meg. Mosolygós arcával, ősz hajával mindannyiunkat lenyűgözött. Az interjú elég hosszú volt. Az irodalomról beszéltek. A kérdésekre és a részletekre már nem emlékszem, de egy gondolata örökre az emlékezetembe vésődött. Azt taglalta, hogy néha a fordítások mennyire hiteltelenek, az irodalmi mű mennyit veszíthet értékéből, ha nem eredeti nyelven olvassák.

„Ha mi, magyarok – mondta – tudjuk Shakespeare-t eredetiben olvasni, és élvezzük minden leírt mondatát, miért nem tanulnak meg az angolok is magyarul, hogy a mi íróinkat is eredetiben olvassák?”

„Ez nem nagyképűség – folytatta –, hanem követelmény. Ha mi eredetiben olvassuk az angol műveket, akkor ők is kötelesek a magyar könyveket eredetiben olvasni.”

Ez az ötlet, azaz, hogy a „nagyképű” angolok tanuljanak meg magyarul, nagyon tetszett mindannyiunknak. Rögtön nem csak egy „kis” nemzet tagjának éreztük magunkat.

HONTHY HANNA

Grízer Magdi újságíró t bízta meg az interjú elkészítésével. Reggel kilenc-re ütemezték be a felvételt. A művésznő akkor már idős volt. Nehézkesen járt. Társalkodónője mindenhová elkísérte. Amikor leültettük a stúdióban, bekapcsoltuk a fényeket. Rögtön felpattant.

„Mit képzelnék maguk?!” – kiabált. – „Smink és frizura nélkül akarnak engem felvételezni?! Az szóba sem jöhet!”

„Hol van itt az öltöző?” – kérdezte sértődötten.

Magda, szegény, próbálta megmagyarázni, hogy mi kis stúdió vagyunk. Nincs se öltözőnk, se fodrászunk.

„Ha nincs, akkor vigyenek valahová, ahol van, mert kamera elé így nem állok!” – mondta. Mit tehattünk, a felvételt elhalasztottuk másnapra. Magda egész nap intézkedett, hogy fodrászt és sminkest szerezzen.

Másnap már minden rendben ment. A művésznő nagy boldogan, új frizurával, kicsit feltűnő sminkkel ült a kamera elé.

KAZAL LÁSZLÓ

A színész a híres borkóstoló jelenetével akart föllépni. Boros bácsi Gellért Tibit, a Rádió rendezőjét, kérte fel, rendezze meg a bohózatot. Az egyik közeli kocsmából hoztunk egy bárpultot, és betettük a stúdió egyik sarkába. Néhány literes üveget, poharakat, hamutartót raktunk rá. Amikor megkérdeztük a művész urat, hogy teát vagy szörpöt tegyünk-e az üvegekbe, mosolyogva ránk nézett:

„Ismerik a Rubin vinjakot?” – mondta. – „Mert mi, Magyarországon ismerjük. Talán csak nem iszok teát, amikor olyan ismert és jó italuk van, mint a Rubin.”

Boros, aki rögtön kapcsolt, mert ő is „vinjakos” volt, szólt Zolinak, ugorjon le az első üzletbe, és vegyen egy-két üveggel. Így a pulton az üvegekbe nem tea vagy szörp, hanem „erős” ital került. A biztonság kedvéért azonban a kétdecis poharakat kicseréltük egydecisekre, azokból ivott Kazal. Gellért is sürgött-forgott a pult körül. Egyre csak rendezgette az üvegeket és a poharakat. Amikor felállítottam a kamerát, rákérdeztem: milyen plánban (beállításban) szeretné a felvételt. Nem értette. Logikus, hiszen rádiós rendező volt, ott más nyelvet használtak. Elmagyaráztam: úgy vegyem-e fel Kazal Lacit, hogy a teljes figurája látsszon, vagy csak a feje.

– „Tudod, Árpikám – mondta – úgy vedd fel, hogy szép legyen, mert Kazal nagy művész.”

Ez nekem nem jelentett semmit. Persze, hogy szépen fogom felvenni, de milyen plánban? Tibinek, hogy meg ne sértsem, azt ajánlottam, vegyük fel kétszer. Egyszer, hogy látsszon az egész figura, ez a totál, másodszer meg csak a fejét és a kezét, ez a félközel kép. Tibi örömmel beleegyezett.

Elkezdtek a munkát. A totállal kezdtük. Aki nem ismeri a bohózatot, annak néhány szóban elmondom: Eredetileg Kazal egy pincei borkóstolón vesz részt. A kóstolgatástól úgy berúg, hogy grimaszol, akadozik a nyelve, alig áll a lábán, és a körömpörköltet örömkörömpörömpörköltnek hívja, s a végén tökrészezen a pultra borul.

Kiválóan játszott, igazi alkotói lendületében volt. Improvizált. Alig bírtuk ki, hogy hangosan bele ne nevéssünk a felvételbe. A gyomrunk remegett, hullottak a könnyeink a visszafojtott nevetéstől, s amikor vége lett a jelenetnek, mindannyiunkból kitört a röhögés.

A másodszeri felvétel, amit félközel képben készítettünk, olyan jól sikerült, mint az első. Kazal megint improvizált. Most már egy kicsit „gáz alatt” volt. Néha akaratlanul is akadozott, de végül is jól csinálta. Kiválóan szórakoztunk. Amikor befejeződött a munka, Kazallal, Borossal és a többiekkel leültünk egy kicsit inni. Kazal elmondott még néhány viccet. Jót nevtünk rajta, aztán felvette a tiszteletdíjat, és elment.

A vágószobában voltam, amikor Éva a két felvételt össze akarta vágni. Fogtuk a fejünket, mert nem ment. Kazal László annyira improvizált, hogy egyáltalán nem úgy játszotta el a jelenetet másodszer, mint először. A felvételezés-kor a nagy nevetésben ezt nem is vettük észre. Hiba volt. Csak az egyik, vagy a másik felvételt használhattuk. Az az igyekezet, hogy egy kicsit vizuálisan (képileg) is gazdagítsuk a jelenetet, nem járt sikerrel.

KABOS LÁSZLÓ

Latinovics Péro, Éva vágónk férje gyakran járt a szerkesztőségben. Míg Éva dolgozott, Péro „előadásokat tartott” nekünk a művészetéről, a filmről. A Neoplantában két vagy három dokumentumfilm operátőre volt. Nagyon nem szeretett és lebecsült minket, tévéseket. Mindig arról mesélt, hogy a film az igazi művészet. A tévé az semmi, az egy amatőr összevisszaság. Póth Imrének meg nekem egyszer elégünk lett az egészből, és elhatároztuk, hogy rábízunk egy feladatot. Meg is beszéltük másnapra a felvételt. Kabos László jött egy interjúra, őt kellett Pérónak lefilmeznie. Imre meg én asszisztáltunk.

Pérónak az volt az ötlete, hogy az interjú alatt körözzünk a kamerával Kabos és a riporterkörül. Ezt a műveletet csak úgy lehetett véghez vinni, hogy

a villanykábel, amely a kamerának szolgáltatta a feszültséget, körbe kellett rakni a stúdióban azon az útvonalon, amelyen majd a kamera mozog. Feltételeztük, hogy az interjú tovább fog tartani, ezért több kört kell majd megtenni, tehát több kábelt is fektettünk le.

Amikor elkezdődött a beszélgetés, Péro is körözni kezdett a kamerával. A kamera háromlábú fa állványon (sztatívon) állt, amelynek kerekei voltak. A padló sima, „vináz” lemezekkel volt borítva, így könnyen lehetett tolni a kamerát. Kabos pályafutásáról beszélt, néhány tréfával körítette. A riportalany és a riporter jól végezték a munkájukat. A beszélgetés kerek, tömör és bő humorú volt. A kamera mozgását másnap láhattuk csak az előhívás miatt. Mindenesetre nem volt százszázalékos, mert a felvétel közben Péro néhányszor megakadt a kábelban, és emiatt a kamera megrezzent.

Másnap meghozták a filmet Belgrádból. Minket is érdekelt a „nagy művész” munkája. Amikor felmentünk, a szerkesztőség vágószobájának ajtaja csukva volt. Először azt hittük, hogy a film még nem érkezett meg. Ahogy közelebb mentünk a szobához, hangokat halottunk. Péro Évával együtt már nézte a filmet. Nem volt olyan biztos a munkájában, mint ahogy azt nekünk előadta. Imrével mi is megnéztük a filmet. Átlagos volt. Látszott, hogy az operatőrnek kevés gyakorlata van mozgó kamera kezelésében. A felvétel dőcögött, a fénybeállítás pedig egyszerűen csapnivaló volt. A legrosszabb viszont mégis az volt, hogy mivel Péro nem értette a szöveget, s a poénok alatt rendszerint Kabos háta mögött volt a kamerával, így nem láhattuk az arckifejezését.

Péro továbbra is dicsérte a munkáját. Mi, Imrével kommentár nélkül elhagytuk a vágószobát. Éva próbálta mentetgetni a férjét, de előttünk sikertelenül.

Amikor Fejős meglátta a felvételt, megdorgált bennünket. Főleg engem, mert az én feladatomban lett volna a Kabos-féle interjú. Kerek-perec kijelentette, hogy ezentúl nem holmiféle „művészkedést” vár tőlünk, hanem korrekt felvételt, amit a néző is megért. Igaza volt.

*

Margittal napról napra találkoztunk. Már Temerinben is jártam, és megismerkedtem a szüleivel. Attól a pillanattól kezdve, amióta megláttam, beleszerettem. Később elmondtam, hogy a szándékaim komolyak. Egyik vasárnap Temerinben, a vasárnapi ebéd után sétálni mentünk. A Kastély utcai kis parkba jártunk beszélgetni. A park szélén a Fontana kertvendéglő volt. Előtte egy kisebb szökőkút. Ezért hívták Fontanának. Igaz, hívhatták volna Szökőkútnak is, de már akkor megkezdődött Temerin elszervezése. Nem is erről akartam írni, hanem arról, hogy egy késő nyári vasárnap délután, a vendéglőtől nem messze, a parkban, egy padon összegyűjtöttem az összes bátorságom, hogy megkérjem Margit kezét. A lánykérés nem volt klasszikus, mert félttem a választól, hanem olyan körülírt, mármint, hogy jó lenne, s mi lenne, ha együtt lennénk . . . Közben egész idő alatt a hangom helyett a szívem dobogását hallottam. Úgy dobogott, s a vérnyomásom is olyan magas lehetett, hogy valószínűleg rózsapiros volt az arcom.

Amikor mosolygva igenlő választ kaptam, elnémultam. A kérdéshez hasonló kitérő válasza számítottam. Margit egyenes volt, egyenes, mint mindig, most is. Amikor egy kicsit magamhoz tértem, az esküvőről kezdtem beszélni.

Mindjárt holnap, vagy a következő héten, vagy hónapban már meg is esküdhethetnék, magyaráztam. Margit hajthatatlan volt, majd a következő nyáron, mondta.

Egész délután beszélgettünk, tervezgettünk, mint ahogy azt két szerelmes fiatal teszi házasságkötés előtt. Megbeszéltük, hol fogunk lakni, mikor lesz a hivatalos leánykérés, kiket hívunk a lakodalomba, kik lesznek a násznagyok, hová megyünk nászútra, meg még sok-sok más apróságot.

Este moziba mentünk. H. G. Wells Az időgép című regénye nyomán készült tudományos-fantasztikus filmet néztük meg. Aki nem látta, vagy nem ismeri a tartalmát, csak röviden elmondom, mert ennek a filmnek meghatározó szerepe lett további életünkben.

Az ezernyolcszázad évek végén egy úriember, akit Időjárónak hívtak a barátai, egy olyan gépet szerkesztett, amellyel a jövőbe lehet utazni. Meglátja az első, majd a második világháborút, tovább utazva átéli az atomháborút, a nagy földrengéseket, katasztrófákat, és elérkezik valahová a tízezredik év utáni időbe. Itt megáll, és körülnéz. A Föld szép, fiatal, szőke férfiak és nők otthona. Mindenük megvan, mintha az Édenkertben lennének. Csak érzelmeik nincsenek. Az Időjáró ezt úgy tudja meg, hogy míg egy patak mellett úsznak, fürödnek a fiatalok, az egyik lány véletlenül a mély vízbe keveredik és fuldokolni kezd. A többiek rá se hederítenek, látják, hogy a lány életveszélyben van, de nem érdekli őket. Ha az Időjáró nem segít, a lány megfullad. A mentési akciót is némán, érdektelenül nézik a többiek. A szép, fiatal, szőke, mosolygós arcú lányt (olyant, mint Margit), Weenának hívták.

A film is és a szőke lány, Weena is annyira megtetszett nekem, hogy Margitnak a Winus becenevet adtam. Azóta is mindannyian így hívjuk.

*

Baranyai barangolásainkról több élményem is maradt. Talán azért, mert oda mindig több napra mentünk. Nem volt érdemes olyan nagy utat megtenni egy vagy két riportért. Mindig többet szerveztünk. Egy november eleji délután ismét Baranyába indultunk. A Land Roverben a csoport többi tagja és a felszerelés volt. Fejős Skodájában Begovics Imre, Kis Béla meg én. Bezdán felé mentünk.

Mire a komphoz értünk, már nagy sor állt előttünk. A Land Roverben ülő csoport kieszközölte magának, hogy soron kívül kerüljön rá a kompra, hiszen ők „a tévések”. Akkoriban az nagy szó volt. Mi a Skodával nem is próbálkoztunk, mert a kocsin nem volt feltüntetve a tévé jele. Így csak egész későn, az utolsó komppal értünk át a Dunán. Sebaj, tudtuk, hogy az első állomásunk Laskó. Oda hívtuk a környékbeli parasztokat, hogy beszéljenek a mezőgazdaság helyzetéről, valamint egy kis néprajzi riportot is szeretttünk volna készíteni. Másnap délelőtt Eszéken a baranyai politikusokkal kellett volna egy komoly műsort csinálni a magyarság és a gazdaság helyzetéről.

Ahogy elhagytuk Batinát, egyre sűrűbb lett a köd, és hó fedte a tájat. Már sötét éjszaka volt, mire Vörösmartra érkeztünk. Mintha tél közepén jártunk volna, mindent hó borított. Csak az elsurranó házak ablakai, és imitt-amott az utcai világítás jelezte, hogy van élet körülöttünk. Miután elhagytuk a falut, és jó sokáig csúszkáltunk az úton Karancs felé, én szunyókáltam a kocsiban. Egy idő után Fejős megszólalt:

„Itt lehetünk, nem mesze Laskótól” – mondta Begovicsnak. „De úgy látszik, eltévedtünk, mi nem Csúza, Hercegszőlős, Laskó felé jöttünk, hanem Karancs, Dárda felé. Sebaj, majd Dárda előtt valahogy átvágunk Laskóra” – biztatta saját magát Fejős.

Talán tíz kilométerre lehattunk Dárdától, Laskó előtt, amikor Fejős balra irányította a kocsit. Valami nyári út lehetett, azon mentünk.

„Pista, én nem ismerem ezt az utat, régen jártam erre, pláne ilyen hóban. Nem tudom . . .” – kezdte Begovics.

„Ugyan ne legyél már kishitű. Ott, arra van a legközelebbi út. Arra megyünk. Már várnak bennünket.”

Én csak hallgattam a beszélgetést, nem ismertem az utat, és hát mit avatkozzak én bele a nagyok döntéseibe. Fejős így elindult a legközelebbi mellékúton Laskó felé. Az autó lámpái csak a fehér hótengert világították meg. A messzeségben tényleg látszott valami fény. Annak irányába mentünk.

Lassan szállingózni kezdett a hó. Ahogy haladtunk, a kocsi mind jobban és jobban csúszkált ide-oda. A fények ott voltak valahol elöl, de nem tűntek elérhetőnek. A hó meg csak esett, esett. Egyik pillanatban megcsúszott a kocsi kereke. Nem mehettünk tovább. Elakadtunk. Mindannyian kiszálltunk a kocsiból. Eltűntek a fények is, amelyeket még az előbb láttunk a messzeségben. Fejős egy pillanatra eloltotta a kocsi fényeit, hogy jobban lássunk. Koromsötét lett. Megdermedtünk, a szó szoros értelmében, a hidegtől és a félelemtől is. Rádöbrentünk, hogy eltévedtünk. Sehol egy ház, egy út, se ember, se állat a környéken. A kocsi helyzetéből sejtettük, hogy merről jöttünk, de igazából nem láttuk, mert a hó eltakarta a keréknyomokat is.

Szerencsére, Fejősnek volt egy kis ásója a kocsiban. Azzal próbáltuk kiásni a kereket a barázdából.

. . . igen a barázdából, mert nem mellékúton voltunk, hanem a szántóföldek közepén. Ekkor estünk csak igazán pánikba.

Egy-két sikertelen próbálkozás után Fejős úgy döntött, hogy aludjunk a kocsiban. Reggel majd talán többet látunk, és jobban tudunk tájékozódni. Legalább meg tudjuk határozni, hol vagyunk. Éppen készülődni kezdtünk, amikor jobbra tőlünk fények jelentek meg. Úgy gondoltuk, hogy a házak ablakaiból kiszűrődő fények lehetnek. Fejős szívós ember volt. Mindannyiunkat rábeszélte, hogy tegyünk még egy próbálkozást, és minden rendben lesz. Megtoltuk a Skodát. Hol toltuk, hol szaladtunk utána, de haladtunk. Egy óra sem telt bele, nekem persze sokkal többnek tűnt, odaértünk az első házakhoz. Nem a mellékúton, hanem a szántásokon és a hótakarón keresztül, de odaértünk. Ilyen elveszettnek, mint ott, a szántóföld közepén, soha többet az életemben nem éreztem magam.

Reggel három óra körül lehetett, amikor megérkeztünk Laskóra. A helyi közösség nagytermében vártak bennünket a helybeliek, közöttük öt magyar népviseletbe öltözött fiatal pár. A terem közepén terített asztalhoz ültünk, rajta virág, kenyér, baranyai házi bor. Amikor végre asztalhoz ültünk, elfelejtettük a félelmet, amivel a hősivatag közepén küszködtünk. Örültünk a meleg fogadtatásnak, a meleg szobának, a kedves embereknek és nem utolsósorban a fiatal lányoknak, akik mindjárt étellel kínáltak bennünket.

Volt forralt pálinka, forralt bor, négy-öt féle baranyai fehérbor, két-három fajta vörösbor, sör, meg ötérmes Rubin vinjak is. A házigazdák mindenre gon-

doltak. Miután szomjunkat oltottuk, következett az ennivaló: bográcsban főtt marhapörkölt, tejfölös galuskával. A pörkölthöz fejes és reszelt savanyú káposztát hoztak a lányok. A pörkölt után ki borozott, ki sörözött, Boros bácsi meg vinjakozott. Egykettőre jó hangulatunk lett.

Nem telt el talán fél óra sem, és ott termett egy háromtagú zenekar is. A lányok és a fiúk táncra perdültek. Mi fáradtan, de jókedvűen tapsoltunk a zenére. A helybeliek arra igyekeztek rábeszélni Borost, hogy énekeljen egy-két nótát. Nem sikerült.

Már reggel öt óra lehetett, amikor Fejős hirtelen felállt.

„Indulás, emberek . . . – mondta. – Reggel Eszéken kell lennünk. Várnak bennünket a politikusok.”

Boros és Begovics, a csoport idősebb tagjai körülállták Fejóst, próbálták lebeszélni az indulásról.

„Nem. Mennünk kell” – mondta határozottan Fejős.

Nem tehattünk mást, elbúcsúztunk az ottaniaktól. Boros a Skodába ült, Fejős mellé, így kerültem én a Land Roverbe. Amikor indulni akartunk, a zenészek az autó elé álltak, és ott muzsikáltak. Egy magyar ruhás pár felugrott a Land Rover elejére, a motorházra és ott táncolt. Így próbáltak bennünket visszatartani. Később lassan, de könyörtelenül elindultunk Eszék felé.

Az a felvétel, amit az eszéki politikusokkal készítettünk, számomra nem volt érdekes. Fejősnek valószínűleg fontos volt, és ezért meg kellett csinálni. A mai napig is emlékszem az emberek csalódott arcára és a fiatalok táncára. Harmincöt évi munkám során sajnos, többet nem volt részem ilyen meleg fogadtatásban sehol sem, mint akkor ott, Laskón.

*

Tél volt. Begovics Imre, a Barázda szerkesztője kifogyott a témákból. A szántási, vetési, aratási riportok már rég nem voltak aktuálisak. Az állattenyésztésről is keveset beszéltek ilyenkor. Ki kellett találni valami újat. Abban az időben Imrének két munkatársa volt: Grízer Magda és Zsérity Irma. Ők hárman összedugták a fejüket, és eldöntötték, hogy készítsünk valamit a falusi kultúráról, a népi hagyományokról. Elsőként, hogy miért, azt soha sem tudtam meg, Csantavért választották. Ott kellett lefilmezni az új műsorkoncepcióval készült Barázdát. Rögön ki is választottunk egy munkacímét: Csantavéri téli esték.

A szerkesztő és az újságírók úgy képzelték el a műsort, hogy Begovics a falu utcáin sétál este, és elmondja az új műsortervet, majd beinvitál bennünket egy házba. Ott a szobákban, az udvarokban fogjuk tulajdonképpen felfedezni, mivel is foglalkoznak a falubéliek a téli estéken. Mindig beszerveztek olyan embereket is, akik meséltek a hagyományokról, meg olyan asszonyokat, akik énekelni, hímezni tudtak. A műsor végén, egy udvarban, a tűz mellett kellett volna kukoricát fosztani az asszonyoknak. Ez volt az elképzelés.

Amikor megérkeztünk Csantavérre, hó borította a falut. A „nagy” felvétel után bementünk néhány házba. A falusiak meséltek, énekeltek, mondákat mondogattak. A felvételnek ez a része egészen jól befejeződött. A végére hagytuk azt a nagy csoportfelvételt, ahol az asszonyok kukoricafosztás közben pajzán történeteket meséltek egymásnak.

Találtunk a célnak megfelelő tágas udvart. A közepére behozattunk néhány kéve kukoricaszárat. Az asszonyok körülülték vagy -térdelték a kukoricaszár-halmot. Mindegyik elé két-három kosár kukoricát öntöttek, amit majd felvétel és mesélés közben fosztaniuk kell. Volt közöttük öreg is, fiatal is. Én azért úgy állítottam be a kamerát, hogy több fiatal legyen a képernyőn. Amikor a világosítók beállították a fényeket, a többi fiatal tévés félreült, és nézte az eseményeket. Kértem, hogy gyűjtsák meg a kukoricakéveket, és tartsunk egy próbát. Minden arcot, testrészt külön megnéztem a kamerán keresztül. Velem szemben egy tizenöt vagy talán tizenhét éves lány ült egy sámlin. Őt jól megvilágították, mert elsőként kellett mesét mondania. Tőle jobbra, egy huszonöt-harminc év körüli menyecske ült szárkévé. Tüzetesen megvizsgáltam az arcát. Néhány kisebb árnyék volt rajta. Ez nem aggasztott, mert tudtam, hogy ő beszél majd másodikként, és akkor majd korigálni fogjuk a fényt, és lejjebb csúsztattam a kamerát a kezére. Mindkét kezével megmarkolta a csuhét, és lerántotta a csőről. A kukoricacső csupaszon állt a kezében. A fehér „leveleket” nem törte le. Jobb tenyerével marokra fogta az aransárga, vagy talán a lángok miatt testszínűnek látszó csövet. Bal mutatóujjával a hegyén körözni kezdett. A körök mindig lejjebb és lejjebb haladtak, míg el nem érték a másik kéz ujjait. Lassú mozdulattal mindkét nyitott tenyere forgatni kezdte a kukoricát erre-arra. Kis idő múlva jobb kezének ujjai ismét a kukoricacső hegye felé haladtak. Megsimogatva a hegyét, hagyta, hogy kiessen a kezéből a cső. A kamera lenscsóját fölrántottam az arcára. Úgy éreztem magam, mintha rajtakaptak volna valami intim mutatványon. Végére az is volt, hiszen az asszonyka mindig a csoport valamelyik tagját nézte.

Mintha mi sem történt volna, új kévét raktak a tűzre, és újra kezdődött előlről az egész. A felvétel alatt nem ismétlődött meg többé a jelenet. Minek is, mi nem erotikus filmet, a Barázdát készítettük.

*

Decemberben a szerkesztők „rájöttek”, hogy az idén is lesz szilveszter. Mintha ezt újév előtt pár hónappal még nem lehetett volna tudni. Január elsejére, a délelőtti órákra kaptunk egy húszperces terminust. Azt kellett megtölteni. Napokig morfondíroztak, hogy mit lehetne csinálni ilyen rövid idő alatt. Ötlet az volt, csak idő nem. Már tizedike körül volt, amikor megszületett a döntés, hogy ki fog énekelni a műsorban. Az első helyen a Boros házaspár szerepelt. Ők voltak a legnépszerűbbek abban az időben. Szóba jött még Németh Rudi, Hertyán Aranka, Gubik Sztefanovity Mira, a fiatalabbak közül pedig Lévai Ferenc és Biszák Júlia. A műsor rendezését Lányi Istvánra bízta.

Lányinak egyszerű, és ez alatt a rövid idő alatt kivitelezhető ötlete volt. Be kell rendezni az M Stúdió előcsarnokát úgy, mintha egy előkelő vendéglő lenne. Ott köszöntenek a vendégek és az énekesek együtt az újévet. Az ötlet és a koncepció jó volt, csak technikailag meg kellett oldani.

Először is, nekünk Újvidéken nem volt annyi reflektorunk, hogy az M Stúdió előterét be tudjuk világítani. Erre Belgrádból kellett igényelni fényparkot. Mivel a fővárosban sem „tudták”, hogy az idén is lesz szilveszter, decemberben forgatták az újévi műsorukat, ezért nekik is rengeteg reflektor kellett. A főszerkesztő, Fejős közbenjárására, nagy nehezen, december 23-ára kaptunk ref-

lektorokat. Csak úgy hozhattuk el, hogy este már viszik is vissza. Ez nem volt valami biztató, mert azt jelentette, hogy egy nap alatt kell leforgatni az egész műsört.

A szerkesztőségnek azonban mindössze két, de különböző kamerája volt. Az egyik, az úgynevezett hangos kamera, amellyel folyamatosan akár tizenkét percet is fel lehetett venni. Ezt, úgy beszéltük meg, Póth Imre fogja kezelni. A másik, a „néma” kamera, amelyik csak 20 másodpercet tud folyamatosan venni, az enyém volt, és azt most is én kezeltem.

Harmadszorban, elő kellett keresni a Rádióban azokat a hangszalagokat, amelyeken az említett énekesek dalainak felvételei vannak. A filmfelvételezés közben ezeket a dalokat reprodukálni kell szalagról, és az énekes csak „rátárog”. Ezt a folyamatot play-backnek nevezik. Lányi, mivel ismerte Boros bácsit, tudta, hogy nem tud play-backelni, hiszen hangulatember volt. A felvételnél valószínűleg vele lesz a legtöbb baj – gondolta.

Negyedszerre, be kellett rendezni, az M Stúdió előterét. A díszletet valaki a színházból intézte. Póth Imrével egyre azt magyaráztuk a díszletesnek, hogy fekete-fehér filmmel dolgozunk, így a színek nem érvényesülnek. A díszlet jó, ha fekete-fehér és sok benne a szürke árnyalat. Bólogatott, de mintha nem értette volna, miről is van szó.

Végre elérkezett a nagy nap, a december 23-a. Korán a stúdióban voltunk. A díszletek és az asztalok már álltak. A terem tele volt színes lampionnal, krepp-papírral, lufikkal. A szivárvány minden színe ott pompázott, kivéve a fehéret, a feketét és szürkét. Megérkezett Belgrádból a teherautó a reflektorokkal. Egy világosító mester is jött vele. Szabó Sanyinak, a mi világosítóknak volt a legtöbb feladata. Ő hordta fel az emeletre és állította be a nagy, nehéz 2 és 5 kW-os reflektorokat, mivel a belgrádi mester már kora reggel részeg volt. Imrével beállítottuk a hangos kamerát. Ő a közelképeket felvételezte, az énekesek arcát, én meg a hangulatot a teremben. Lányival megbeszéltük, ha valami nem megy úgy, ahogy kell, leállunk és újra kezdjük a felvételt.

A statiszták a helyükre ültek. Boros Mirjanának kellett elsőnek énekelnie. A rendező úgy kívánta, hogy a terem végén levő lépcsőkről jöjjön le. Bekapcsoltuk a fényeket. Elindítottuk a kamerákat. Szveti bekonferálta az első zeneszámot. Elindult a zene, és Mirjana énekelni kezdett. Lassan jött lefelé a lépcsőn. Fehér, nagyon elegáns, hosszú ruhát viselt. Elsőre sikerült a felvétel. Utána Boros István következett. Mivel Lányi tudta, hogy Boros nehezen play-backel, eleve úgy állította be a kamerát, hogy messziről vegye. Így nem volt baj, ha egy kicsit improvizált is éneklés közben. Biszák Júlia volt a következő. Vele már gond volt, mert nem azt az énekszámot készítettük elő, amit várt. Egy kis fönnakadás támadt. Vagy meg kellett volna keresni a rádióban azt a dalt, amit betanult, vagy meg kellett tanulnia a meglévőt. Ilyenkor mi, tévések könnyörtelenek vagyunk. Mindig azt a lehetőséget választjuk, ami nekünk felel meg jobban. Julisnak meg kellett tanulnia azt a számot, ami a szalagon volt.

Dél körül tartottunk egy kis szünetet. A szünetben megünnepeltük a születésnapomat (december 23-án születtem). Ezt az ünnepséget, ezt a forgatást, amely aztán végig zavartalan volt, kicsit az én születésnapi bulimnak is éreztem.

*

Hatvankilenc elején, kora tavasszal, márciusban, újra Szlovéniába mentünk. Amikor elindultunk, Vajdaságban már tavaszias idő volt, Lendva környékén azonban még havas táj fogadott bennünket. Késő este érkeztünk.

Horváth Laci kameraasszisztenssel kerültem egy szobába. Akkoriban még kezdő tévés volt. Mellettem tanulta a szakmát. Jól megértettük egymást. Szivika volt a beceneve, de hogy hogyan ragadt rá, arra már nem emlékszem.

Másnap Fehér Gyulával Lendva várába mentünk forgatni. Egy kis történelmet, kultúrát szerettünk volna hazahozni. A kastélyban várt bennünket a múzeum custosa. Kiválasztottuk a legszebb szobát, és oda ültettük Gyulát és a custost. Gellért Tibi volt a rendező. Miután megbeszéltük, hol lesz a kamera, Horváth Laci odaállította. Ellenőriztem a hangos kamerát, Béla kipróbálta a hangot, és már „mehetett” is a felvétel. Rászóltam Zolira, a világosítóra, hogy kapcsolja be a kézi világítást. Zoli magas, majd kétméteres fiatalember volt, amikor fölemelte a kezét a világítótesttel, csörömpölést hallottunk. Mindenki Zoli felé fordult. Gyula arcán izgalom, a custos arcán meg rémület látszott. Zoli a világítótesttel a csillárba akadt. Egy pillanatig azt vártuk, hogy mikor szakad ránk az egész, de szerencsére ez nem történt meg. Valami véletlen folytán a csillárnak és a világítótestnek nem lett baja.

Amikor egy kicsit megnyugodtunk, és Zoli is arrébb állt, megkezdtük a felvételt. A beszélgetés mindössze öt-hat percig tartott. Utána Gyula még adatokat gyűjtött a kastélyról, a történetéről. Ezek alapján írta bevezetőszövegét, amit mi szaknyelven off szövegnek hívunk. Ezt az off szöveget képekkel kellett illusztrálnom. Elővettem a kis néma kamerát, mert azzal könnyebben és gyorsabban mozoghattam. Zolival szépen, egyenként felvételeztük azokat a tárgyakat és a szobának azokat a részeit, amelyekről a beszélgetésben esett szó.

Elég sokáig, majdnem három órán át dolgoztunk. Zoli most már ügyelt arra, nehogy még egyszer megtörténjen a csillár eset. Amikor csomagolni kezdtem a néma kamerát, észrevettem, hogy hiányzik két doboz film. Ideges lettem. Ez mindig nagy gond. Ha exponált (felvett) film tűnik el, akkor újra kell felvételezni az egészet, ha pedig nem, akkor, üsse kő. Szerencsére nem exponált filmről volt szó. Megnyugodtam, nem szóltam senkinek. Gondoltam magamban, hogy vagy a szálláson hagytam, vagy valaki tréfálni akar velem.

Átnéztem a szállodai szobámat. A szalag sehol sem volt. Megkérdeztem Lacit is. Ő nem tudott semmit.

Miután megebédeltünk, leültünk kártyázni. Késő este volt, amikor Béla, a hangfelvételező, aki úgy látszik, nem bírta már tovább, hozzám lépett és elém tette a két „elveszett” filmszalagot:

„Ezeket a szalagokat a kastélyban felejtettem” – mondta gúnyosan.

A következő napokban keményen dolgoztunk. Csak egy szabad délutánunk volt. A vendéglő ablakain keresztül néztük, hogy kint fúj a hideg szél. Nem volt nagy kedvünk sétálni, részben a szél, részben a havas utcák miatt. Kártyázni se volt már kedvünk. Boros unalmában az egyik teremből a másikba járkált. Egy idő után eltűnt. Nemsokára nagybőgő szólót hallottunk a másik teremből. Póth Imre volt az első, aki meghallotta a zenét. Felkelt, és ő is eltűnt. Most már a nagybőgő mellett zongorát is hallottunk. Lassan elindult a társaság a másik terembe. Boros a nagybőgőt átölelve játszott, Imre pedig zongorázott. Az akusztikus gitárt Begovics vette a kezébe. Magyar nótákat, örökzöld slágereket muzsikált a trió. Olyan hangulatot teremtettek, hogy a szálloda

többi vendége is odaszállingózott. Ott, akkor nagyon sajnáltam, hogy nem tanultam meg valamilyen hangszeren játszani. Nagyon szerettem volna közéjük állni én is. Megfogadtam magamban, ha lesznek gyerekeim, azokat, ha kell, tűzzel-vassal, rákényszerítem, hogy zenét tanuljanak. Lehet, hogy egyszer ők is ilyen helyzetbe kerülnek, mint én, és akkor a zenészek közé állhatnak.

Másnap tovább dolgoztunk. Az utolsó előtti nap több termelőnél jártunk, fent a szőlősben. Azt hittük, megkínálnak bennünket vacsorával. Sajnos, ez elmaradt. Bor volt, amennyit akartunk, csak ennivaló nem. Este tíz előtt tíz perccel értünk vissza a szállásra, a vendéglő konyhája pedig csak tízig volt nyitva. Akkor még nem voltunk nagyon éhesek, mert előtte borozgattunk. Boros és Vicsek a pult mellett elszólták magukat, hogy ők bizony közösen meg tudnának enni harminc palacsintát. Amikor ezt meghallottam, fogadtam velük. Ne legyen gondjuk, én rábeszélem a szakácsnőt, hogy süsse meg a harminc palacsintát. Ha megeszik, én kifizetem, ha nem, ők fizetnek. Megtörtént a fogadás.

Elmentem a konyhába. Borralvót adtam a szakácsnőnek, és ő hozzá is fogott a sütéshez. Arra is sikerült rábeszélnem, hogy a szokásosnál nagyobbak és vastagabbak legyenek.

Egy óra múlva hatalmas ovális tálcán hozta ki a pincér a palacsintákat. Boros és Vicsek leültek az asztalhoz, mi meg körülálltuk őket. Talán személyenként, ha hármat-hármat megettek, de mégis kifizették az árát. Mi, akik az asztal körül álltunk, csak néztük a finom meleg diós palacsintákat. Megéheztünk. Boros a végén licitált. Az ehetett, aki többet fizetett. Így ők ketten, a háromszorosát keresték meg annak, amit fizettek érte.

*

1969 áprilisában Angliában tartották meg a szántók világbajnokságát. Egy vajdasági traktorista is részt vett rajta. Begovics Imre a Barázda részére szeretett volna riportot készíteni róla. Fejős engem jelölt ki, hogy utazzak el Imrével. Egy belgrádi utazási iroda kéthetes utat szervezett azzal, hogy programjában, Londonon és Bristolon kívül, a szántó-világbajnokság is szerepelt.

Kora délután indultunk a surčini repülőtérrel egy DC-9-es repülőgéppel. Ez volt életem első repülőútja. Érdeklődéssel figyeltem mindent. A csinos légikísérők aperitifet szolgáltak fel, amikor az Alpok felett repültünk. Jól látszottak a havas hegycsúcsok, mert alattunk nem volt felhős az ég. Feltételezem, hogy Franciaország felett jártunk, amikor tálcákon hideg felvágottat hoztak. Nekem minden érdekes volt.

Körülbelül kétórás utazás után már Anglia felett voltunk. A gép lassan ereszkedni kezdett.

A londoni Heathrow repülőtéren szálltunk le. Majd fél órába tellett, mire a landolás után a repülőnk a kijárat folyosóhoz ért. Először a csomagokért mentünk. A hatalmas épületben nyüzsögtek az emberek. Idegenvezetőnk nem először járhatott itt, mivel pontosan a csomagkikötő futószalaghoz vezetett bennünket. Miután elvettük a csomagjainkat, és átmentünk a vámon, a kijárat felé indultunk. Ott, a hosszú, folyosószerű teremben tízesével álltak az emberek táblákat tartva a kezükben. Minden táblán név volt: Mr. Smith, Mr. Brown, Mr. John stb. A mi nevünk nem volt egyik táblán sem, így a csoporttal együtt busszal utaztunk be Londonba. A szálloda, ahol elszállásoltak bennünket, nem volt messze a Trafalgar Square-től.

Az utazási iroda öt napig, amíg a fővárosban voltunk, magunkra hagyott bennünket. Csak a szállásról gondoskodtak. Már a második napon bajom lett a felpanzióval. Először is, a reggeli nem volt a szám íze szerint. Gondoltam, itt Angliában fogok igazi ham and eggset reggelizni. Mondhatom, csalódtam. Az angol ham and eggs nem volt más, mint két szelet húsos szalonna, ami olyan vékony volt, hogy át lehetett látni rajta. Mellette két tükörtojás, de úgy megsütve, hogy a sárgája szétfolyt. A szalonnán valami fehér öntet volt. Ehhez a tojásos „valamihez” személyenként egy négyzet alakú kétszersült járt, átlósan átszelve. Valamelyest ehető volt a tojás és a húsos szalonna, de amikor a fehér öntethez értem, émelyegni kezdtem. Mézes tejföl volt. Szalonnára mézet! Ilyet még nem láttam, de nem is kóstoltam.

Reggeli után úgy döntöttünk Imrével, hogy egy városnéző autóbusszal megleljük London. Láttuk a Tower of London, a Tower Bridge-et, a University of London, a House of Parliamentet, mellette a Westminster Abbey-t és persze a British Museumot.

Kora délután volt, amikor visszatértünk a szállodába. Ebéddel vártak bennünket. Nagy sajnálatomra leves nem volt, hanem bécsi szelet, sült krumplival. A húst és a krumplit paradicsomszósszal, vagy ketchuppal öntötték le. Erre a kettőre gondoltam, mert az öntet színe piros volt. Enni kezdtem a húst és a krumplit. Finom volt. Gondoltam, most legalább jóllakok, mivel a reggelit nem bírtam megenni. Igen ám, de amikor a piros öntethez értem, megint megakadt a falat a torkomon. Édes, cukros öntet volt. Ez is ehető volt. Láttam, Imrének sem ízlik. Délután ennivalót kerestünk. A Trafalgar Square egyik sarkán kis étteremre bukkantunk. Úgy nézett ki, mint a mostani McDonald's étterem, azzal a különbséggel, hogy a berendezés szegényesebb volt. A vendégek főleg négerek, ázsiaiak és kínaiak voltak. Szendvicseket, palacsintákat, húsos lepényeket árultak. Ott végre jóllaktunk.

*

1968-ban kezdtük, '69-ben folytattuk, később pedig egyre gyakrabban készítettünk faluriportokat. Egy alkalommal sor került Székelykévére is. Ez egy kis magyarlakta falu, Pancsova közelében. Lakosságának több mint kilencven százaléka csángó. Amikor a forgatócsoporttal megérkeztünk, Vicsek Karcsi, a rendező, azt ajánlotta, menjünk a falu postájára, mert a postástól biztos mindent megtudunk. Ki ismerhetné jobban a falubelieket, mint ő, aki bejáratos minden házba, hozza-viszi a híreket, beszélget mindenről.

A posta egy szobából állt, melynek ajtaja az utcára nyílt. Egyszerű irodának tűnt volna, ha az íróasztalon nincs a nagy pecsétpárna, a bélyegző és a sok levél. Főnt a falon, szemben a bejárati ajtóval, Tito hivatalos, bekeretezett képe lógott. A postás, egy idősebb, nyugdíj előtt álló ember, nagyon elcsodálkozott, amikor meglátott bennünket, hisz a falubeliek nem jártak postára. Ha valaki levelet kapott, azt házhoz vitte, ha pedig valaki levelet szeretett volna küldeni, egyszerűen odaadta neki, amikor arra járt. Ennyi ember, mint mi, soha nem jött hozzá egyszerre.

Kezdetben húzódozva beszélt. Félt. Nem tudta kik vagyunk, annak ellenére, hogy bemutatkoztunk. Vicsek lassan, de állhatatosan faggatni kezdte. Valamilyik fiókból előkerült egy üveg házi pálinka. Ittunk és beszélgettünk. Az

öreg mindent tudott a falubeliek történetéről: ki mikor költözött oda, melyik a hagyományörző család, ki tud még régi dalokat énekelni

. . . Elmondta azt is, milyen gondokkal küzdenek. Azt ajánlotta, hogy nézzük meg a temetőt, ott majd minden kiderül. Burkoltan megemlítette az akkori rendszer elszerbesítő kísérleteit is.

Vicseket megragadta az öreg postás meséje. Azt ajánlotta, hogy vegyük fel ott a munkahelyén. Beállította az öreget az íróasztala mellé és megkérte, pecsételje a leveleket, miközben beszél a falu történetéről.

Úgy is történt. Az alkohol segített abban, hogy a postás lélekben felszabaduljon. Jól beszélt, a mondókája igen hosszúra nyúlt. Akkoriban, az 1967-ben kiadott levélbélyegen Tito arcképe volt. Ezeket pecsételte mesélés közben. Karcsinak az az ötlete támadt, hogy takaróképként a pecsételést kellene közelképben felvenni. Beállítottam a kamerát. Csak a levél sarka és a titós bélyeg látszott. Amikor elindítottam a kamerát, a postás bélyegzője „lecsapott” Titóra.

„Még, még. Csak baszarintson rá többször” – biztatta Karcsi.

Nem kellett kétszer mondania. Ütötte-verte az öreg postás a bélyeget. A végén már alig látszott a bélyegen az arckép. Amikor befejeztük, azt mondta a postás: „Hát ezt már többet semmire se lehet használni” – és bedobta a szemétkosárba.

„Árpád, Árpád . . . vigyázz! Ez kell nekünk. Vedd föl, vedd föl!” – utasított Karcsi.

„Vegye ki a levelet, és újra dobja be, ha majd mondjuk” – szólt oda a postásnak.

Így került Tito elvtárs a szemétkosárba már '69-ben. Karcsi sose volt párttag. Burkoltan, de így bírálta az akkori rendszert.

Később elmentünk a temetőbe. Egyszerű, rendezett falusi sírkert volt. Többnyire fakereszteket láttunk. Amikor közelebről olvasni kezdtük a halottak nevét, rájöttünk, miért mondta a postás, hogy jöjjünk ide. A magyarok nevét cirill betűkkel tüntették fel a keresztfán. Előre gyártott, műanyagból készült sárga cirill betűkkel rakták ki például KOVÁCS JÁNOS, NAGY JÓZSEF vagy VARGA JÚLIA nevét. Amikor utánajártunk, miért van ez így, az egyik falubeli asszony elmagyarázta:

„A helyi temetkezési vállalatban csak szerbek dolgoznak. Ők rendelik a betűket is, mivel ők intéznek mindent. Azt állítják, hogy nem is gyártanak latin, illetve magyar betűket, s ezért kénytelenek cirill betűket használni a keresztfán. Ez ellen sajnos, nem tudunk mit tenni” – mondta.

Egy másik családban további elszerbesítésre bukkantunk. Egy idősebb asszony panaszkolt:

„Három gyerekem van. Szegény megboldogult férjem neve László volt. A legidősebb lányom személyi igazolványában még az apja neve, László szerepel. A középső gyereknél Ladislav. A legfiatalabbnál pedig már Vladislav. Még valaki azt hiszi, hogy nem is egy apától vannak a gyerekek.”

Délután egy hagyományörző családot látogattunk meg. Régi népviseletet és használati tárgyakat filmeztünk. A végén a nagymama elénekelte nekünk a Bukovina, édes hazám . . . című népdalt.

*

Begovics Imre bővíteni szeretne volna a Barázda munkatársainak számát. Zsélity Irma, Bikit Grízer Magda, Bosznai Győző mellett még másokat is alkalmazott. Így került sor arra is, hogy felkérte Balázs-Piri Györgyöt, aki egykor munkatársa volt a Rádióban, hogy dolgozzon velünk. Tulajdonképpen szerkesztőkollégák voltak, csak Imre a tévében, Balázs-Piri pedig a Rádióban dolgozott. Egy alkalommal Moholra utaztunk. Itt akarta Imre megtudni, mennyire „használható” a rádiós kolléga. Az útra elkísértek még bennünket Győző és Irma újságírók is, hogy tanuljanak az idősebbektől.

Moholon egy sikeres kukoricatermelőhöz mentünk. Már kívülről, a házról látszott a jómód. Az egész udvart kibetonozták, kivéve egy kis részen, ahol rendezett virágoskert volt. Az épületnek hosszú beüvegezett gangja volt. Hátul a másik udvar, tele szárnyas jószággal. Az ólakban disznók, borjak. Ezt az udvart teli kukoricagörék fogták körül.

A házigazda, ahogy az már illik, feleségével elének jött, majd üdvözöltük egymást. Az újságírók leültek, hogy megbeszéljék a riportot, én meg addig körülnéztem. Kerestem a megfelelő forgatási helyet. Amikor csatlakoztam a többiekhez, az asztalon pálinka, bor és töpörtyüs pogácsa is volt. Rövidesen megszülettek a kérdések, és indulhatott a riport a kamera előtt.

Elindult a felvétel. Beütötték a csapót. (Csak röviden elmondom, ha valaki nem tudná, a csapó az a fekete kis deszka, amelyre a helyszínt, a jelenet számát és a riportalany nevét szoktuk ráírni. A csapó azért fontos, hogy később azonosítani tudjuk a felvett anyagot, és összhangba hozhassuk a képet és a hangot.) Ez alkalommal Varjú Laci kameraasszisztens kezében volt a csapó:

„Mohol, . . . első, először!”

„Itt vagyunk Moholon . . .” – kezdte a riportot Gyurka. Bekiabáltam, hogy álljunk le, mert a Laci keze és a csapó még benne volt a képből. Imrének kellett volna megmagyaráznia Gyurinak, hogy várnia kell, míg a csapó „kimegy a képből”, s csak utána kezdheti a beszélgetést. Ez alkalommal leegyszerűsítettük a dolgokat, és úgy beszéltük meg, hogy majd én intek a kamera mögül, mikor lehet kezdeni.

Kamera indult. Laci beütötte a csapót. Én intettem, és Gyurka elkezdte a riportot:

„Kedves hallgatóink . . .”

„Stop!” – most Begovics kiabált be és állította le a felvételt. „Itt, a tévében nézők vannak” – magyarázta.

„Jó, jó . . . értem, értem. Csak egy kicsit megzavart a csapó” – szabadkozott a riporter.

Újra az egész. Kamera indul. Csapó beütve. Lacinak most már azt kellett mondani:

„Mohol . . . első, harmadszor!”

Miután Laci kiment a csapóval a képből, intettem.

„Kedves nézőink, itt vagyunk Moholon X. Y. udvarában, aki az idén növénytermesztésben rekordmennyiségű termést ért el. Tudna-e valamit mondani ezzel kapcsolatban?”

„Pontosan” – válaszolta a termelő. A válasz után csönd. Ennyi. A riportert a válasz meglepte, de gyorsan feltalálta magát és folytatta:

„Amint látom, rengeteg kukoricát tárol. Az idén csak kukoricát termelt?” – hangzott a kérdés.

„Pontosan” – következett a kurta válasz, utána megint csend.

„Itt több mint tíz vagon kukorica van. Ezt mind értékesíteni szeretné?”

„Pontosan.”

„Ha a szövetkezet kooperációs osztálya felvásárolja és kifizeti, át fogja adni?”

„Pontosan.”

Imre, a szerkesztő már nem bírta tovább.

„Stop! . . . Stop! . . . Álljunk meg. Ez így nem lesz jó” – őrjöngött és oda-
szólt Gyurkának:

„Tegyel már fel olyan kérdést is, amire hosszabb választ lehet adni” – utána
pedig a termelőhöz fordult:

„Ne csak azt válaszolja, hogy pontosan. Szerintem bővebben is lehet vála-
szolni a kérdésre, ugye?”

„Pontosan” – hangzott a válasz.

*

Abban az időben Jugoszláviában a zenei felvételek koronázatlan királya Anton Marti zágrábi rendező volt. Többször járt Olaszországban és ott sajátította el ezt a mesterséget. A rendezése abból állt, hogy miközben a stúdióban énekelt az előadó, a kamera idegesen és gyorsan ráközelített (zoomolt), utána pedig gyorsan kiszélesítette a jelenetet. Így „rángatta” a felvételt, és benne az énekest is ide-oda. Eleinte érdekesnek, újszerűnek tűnt, de később idegesíteni kezdett bennünket. Egyes rendezők, szerencsére nem mind, a mi szerkesztőségünkben is ámulattal csodálták Marti műveit.

Az addigi jó szokásunk szerint, továbbra is szívesen szerepeltettük a magyarországi művészeket. Így került sor a Kék Csillag beatzenekarra is. Felléptek az Újvidéki Rádióban, utána pedig zenei mellékletet kellett készíteni róluk a tévében is. Vicsek Karcsi kapta a feladatot, hogy rendezze meg a műsort. Az operatőr én voltam.

Karcsi mindjárt azt mondta, hogy ne hozzam magammal a nagy és nehéz stúdiókamerát. Mindent a kis kézi kamerával fogunk felvenni. Elcsodálkoztam, mert tudtam, hogy kézi kamerával nem lehet zoomolni. Az énekest nem tudjuk majd „rángatni” ide-oda, ahogy az már szokásos volt a Marti-iskola szerint. Karcsi nem tartozott azok közé a rendezők közé, aki agyonmagyarázta a csoportnak, mi az elképzelése. Tudta, hogy a kis képernyőn a nagy, széles tájképek keveset mondanak, pláne akkoriban, amikor még a műsorokat fekete-fehér technikában sugároztuk.

Két zeneszámot kellett felvennünk. Az egyiknek a sivatagról szólt a szövege. Ezt a számot a Duna-parton vettük fel. A képek segítségével érdekes és egyben frappáns történetet állítottunk össze. Szerintem ez volt az első zenés klip Jugoszláviában.

A másik zeneszám Sziszüphoszról, a görög mitológia egyik hőséről szólt. A képmesét a Péterváradí vár sziklás oldalain felvételztük. Az előbbi dalhoz ebben az esetben is sok kis jelenetet vettünk fel. A zenekar énekese egy nagy kartondobozt cipelt fel a sziklára. Míg mászott, lábaival egymás után törte össze a kislemezeket. Amikor a csúcsra ért, ledobta a „követ” (kartondobozt), s elindult lefelé. Egészen újszerűen, nem színpadiasan és zoomolás nélkül vették fel a zenét. Akkoriban ilyen rendezői hozzáállás nem volt látható a tévében.

Nekem nagyon tetszett, és örültem, hogy részt vehettem a készítésében. Később, 1971-ben, amikor a Zágrábi Művészeti Akadémián felvételi vizsgára készültem, ezt a filmet mellékeltem a felvételi anyaghoz.

*

Németh Pista, nem a bajuszos az író, hanem a politikus, már néhány hónapja ott őgylgett a szerkesztőségünkben. Amikor egymástól suttozva érdeklődtünk, tulajdonképpen minek van itt közöttünk, mit is fog csinálni, azt a választ kaptuk, hogy ő szerkeszti majd a „hoch kultúra”-műsorokat. Hogy aztán mit jelent az, hogy „hoch kultúra”, milyen műsorok lesznek azok, azt csak később sejtettük meg, egy-két szűkszavú kijelentéséből. Ő alapozza majd meg a vajdasági magyarság kulturális életét. Az egyszerű, mindennapi kulturális események nem nagyon érdekelték.

Az alatt a pár hónap alatt, amíg ott volt közöttünk, mindennap bejárt a szerkesztőségbe – sakkozni. Egyre vártuk, hogy mikor kell majd forgatni a „hoch kultúra” műsorait, de sehogy se jött el az az idő. Pista csak sakkozott, sőt még sakktornyt is rendezett a szerkesztőségben, hogy kiderüljön, ki a legjobb sakkozó, ki a mester. Így legalább megtudtuk, hogy nem ő az. Igazi úriember volt. Mindig sötétkék öltönyben, fehér ingben és nyakkendőben járt. A szerkesztőségben mindenkit magázott.

Egy alkalommal sakkozás közben, úgy melleleg, kötetlenül rám kérdezett:

„Mondja, Árpád, ezt a nagy hangos kamerát nem lehetne valahogy mozgékonyabbá tenni? Ha így az állványon áll, akkor nemigen lehet vele a tömeg közé menni, igaz?” – kérdezte.

„Igaz – válaszoltam –, de most előbb a királynőmre kell vigyáznom. Majd aztán gondolkodom rajta.”

Ez az ötlet nem hagyott békén. Tervezgetni kezdtem. Először lemértem a kamera súlyát. Tizenhét kiló volt. Ez elég sok ahhoz, hogy kézben tartsa az operatőr, s hogy filmezés közben ne remegjen a keze. Ezek szerint kézben nem lehet vinni. De mi lenne, ha valahogy az ember a vállára tenné. Akkor talán könnyebben, azaz nyugodtabban lehetne vele filmezni.

A következő vasárnap, amikor kimentünk Temerinbe, Winus szüleihez vasárnapi ebédre, elmagyaráztam a problémát apósomnak, aki különben géplakatos volt.

„Hozd el a kamerát a Mašinbravarba, ott többen vagyunk, majd kieszélünk valamit” – mondta.

Pár nap múlva, amikor arra jártunk, és a nagy kamera is nálunk volt, benéztem hozzá a vállalatba. Amikor elővettem a kamerát, körülállták, tüzetesen megnézték, lemérték, s azt mondták, hogy mindjárt meglesz.

Vaslapot hajlítottak, hegesztettek. Leálltak a saját munkájukkal. Aki éppen nem segített, az nézelődött. Félttem, hogy ebből baj lesz, de csak legyintettek. Egy órán belül meglett. Egy vastag, hajlított vaslapból készítették el a vállállványt. Amikor rápróbáltuk a kamerát, még néhány helyen javítani kellett rajta. A végén pont az én vállamra szabták. Minden jól passzolt, csak nem volt szabad nagyokat lélegeznem, mert ahogy megtelt a tudóm levegővel, a kamera orra megemelkedett. Ezt tudomásul kellett vennem, és csak aprókat lehetett lélegezni felvételezés közben.

Másnap örömmel jelentettem Pistának, hogy van mozgó kameránk.

„Gondoltam Árpád, hogy valamit kieszel, azért is mondtam magának. Ha megvan a mozgó kamera, akkor a jövő héten dolgozunk” – mondta, de nem emelte föl a fejét a sakkasztalról.

A következő héten dolgoztunk is. Pista kieszelt egy koktélpártit: Beszélgetés egy nemlétező színház előterében. Jelen volt az összes vajdasági magyar értelmiségi. Magyar szakosok, egyetemi tanárok, rendezők, rádiós színészek, írók, újságírók, mind eljöttek, hogy véleményt mondjanak arról, kell-e magyar színház Újvidéken vagy sem. Szveti és Gyurkovity Márta voltak a riporterek. A jelenlévők közé vegyültek mikrofonnal a kezükben és kérdeztek. Én a kamerával a vállamon, aprókat lélegezve, mindig úgy álltam, hogy a beszélő arca látsszon. Hogy nagyobb legyen a tömeg, Pista a szerkesztőség szebb, fiatalabb tagjait is oda parancsolta statisztálni.

Szép, tartalmas, mozgékony műsor lett belőle. Ez volt az Újvidéki Színház megalakításának csírája, és egyben az első mozgó kamerával készült műsor is a magyar szerkesztőségben.

Ezután Pista több műsort nem is készített. Egész idejét a színházalapításnak szentelte.

*

A Land Roverben azon vitakoztunk, hogy Dálya hová tartozik: Baranyához-e, vagy sem. Végül is Gellért Tibi, a rendezőnk magyarázta meg nekünk.

Baranya Jugoszláviában a magyar határ, a Duna és a Dráva között helyezkedik el. Minden olyan helység, amely ezen a területen fekszik, az Baranyához tartozik, s mivel Dálya Eszéktől, azaz a Drávától délebbre van, nem tartozik Baranyához. Nem vitakoztunk vele, mert hittünk földrajzi ismereteiben.

November vége volt, esett a hó. Vajdaságban még valahogy tisztították az utakat, de a Dunántúlon már nem. Nehezen értünk Dályára. Fehér Gyulának az oktatásról kellett riportot készítenie. A falu a dombtetőn volt. Már messziről látszott a templom tornya. Az iskola a falu szélén volt egy magányos épületben. Az egyetlen tanítónő, aki alig volt húszéves, már várt bennünket. Levélben értesítettük, hiszen telefon nem volt, hogy jövünk. Az egész iskola egy tanteremből és a tanító néni lakószobájából állt. A diákok mind egy osztályban tanultak. Együtt voltak az elsősök, a másodosok, a harmadosok és a negyedikesek. A tanító néni, ez a fiatal lányka a lakószobájába invitált bennünket egy csésze kávéra, teára. Hatan voltunk a csoportban, és nem fértünk el a szobájában, olyan kicsi volt.

Zoli, a világosító már a munkájából kifolyólag is először a villanyórához ment. Kis idő múlva fejcsóválva jött vissza.

„Baj lesz Árpád, ez a villanyóra olyan gyenge, ha bekapcsolom a reflektorokat, leég az összes vezeték” – panaszkodott.

„Zoli, csinálj valamit, te értesz hozzá. Tegyéél szöget a biztosítékba. Ha már ennyit utaztunk, akkor el kell készíteni a riportot, anélkül nem mehetünk haza.”

„Jó . . . jó . . . teszek bele szöget. De ha leugrik a villanyóra a falról, nem felelek érte” – dühnyögött.

Gellért Tibinek azt ajánlottam, készítsük el előbb a belső felvételeket, és addig dolgozzunk, míg a biztosítékok és a villanyóra kibírja a terhelést. Kint mindig van időnk folytatni később is.

Úgy is lett. Zoli a villanyóránál állt és figyelte, én meg igyekeztem befejezni a felvételeket a tanteremben. Már csak a beszélgetés maradt hátra. Zoli azt ajánlotta, szüneteljük egy kicsit, mert már nagyon bemelegedtek a biztosítékok. Eloltottuk a reflektorokat és vártunk. Gyula és Tibi az iskolaudvarba mentek, mi pedig Zolival és Stanyó Karcsival a tanítónőhöz egy teára.

Amikor kiöntötte a teát a csészékbe, mellém ült az ágy szélére. Érdeklődni kezdett, hova valósiak vagyunk, udvarolunk-e, van-e feleségünk . . . Kötetlen beszélgetés folyt mindaddig, míg panaszkodni nem kezdett.

„Nem is tudják, milyen nehéz itt nekem. Egyedül vagyok az épületben, és ezt a dályai legények tudják. Majdnem minden éjjel valaki zörget az ajtómon. Be akarnak jönni. Ezek a fiatalemberek rendszerint részegek, piszkosak, neveletlenek. Félek egyedül aludni itt, a falu szélén. Még segítségért se tudok kiabálni, mert úgysem hallja meg senki. A legközelebbi lakóház majd egy kilométerre van az iskolától” – panaszkolta.

Erre nem tudtunk mit válaszolni. Csak bólogattunk, sajnáltuk, igazat adtunk neki, de segíteni nem tudtunk. Már folytatta volna, amikor Tibi beszólt az ajtón:

„Gyerünk, Árpád. Szólj a többieknek. Csináljuk a felvételt, mert ránk esteledik.”

Visszamentünk a tanterembe. Gyula elkezdte a beszélgetést. A tanítónő a tanítási gondok mellett elmesélte azokat a bajokat is, amik a magánéletében történtek. A felvételezés rendben folyt az utolsó mondatig. Akkor hirtelen kialudtak a reflektorok. Zoli elordította magát:

„Készek vagyunk . . . Leesett a villanyóra a falról . . . Én nem felelek. Megmondtam . . .”

„Ne izgulj, majd a Boros ír egy levelet az Elektrovojdinának. Kijönnek és megcsinálják” – nyugtattam. Végül is sikerült elkészíteni a riportot.

A bevezető szöveget úgy filmeztük le, hogy a Gyula lábait beástuk a hóba. Ez Tibi ötlete volt, mert azt szerette volna, hogy a háttérben látszódjék az iskola. Épp akkor fogyott ki a film a kamerából. Míg filmet cseréltünk, Gyulát nyugtattuk, hogy ne mozduljon, mindjárt megszűnik, pedig sokáig eltartott, emiatt a végén vacogva mondta el a bevezetőt . . .

A munka befejeztével elbúcsúztunk a lánytól. Sírva kért bennünket, hogy maradjunk. Beszélgessünk vele. Virrasszunk együtt. Talán akkor nem döngetik a falubeliek az ajtaját, s különösen félt, mert nem volt áram az iskolában.

Mi szánakozva, ő meg könnyes szemmel búcsúzott tőlünk.

Ám ezzel nem fejeződtek be a tanítónővel kapcsolatos események. Később, a műsor sugárzása közben Szveti ült a belgrádi stúdióban. Nézte a riportot, hallgatta a lány panaszát a magánéletéről. Csúnya megjegyzéseket tett a mondanójára, gondolván, hogy ezt úgysem hallja senki. Közben a hangkeverő nem kapcsolta ki a stúdiómikrofont, így Szveti undok megjegyzését egész Vajdaság hallotta.

Szerkesztőségi tárgyalásra került az ügy. Szveti azzal „mosta ki” magát, hogy csak viccelődni akart. Nem tudta, hogy a mikrofon be volt kapcsolva. Persze mondhatott, amit akart, mert monopolhelyzetben volt. Akkoriban ő volt Vajdaságban a legjobb férfi bemondó.

*

Sakkozás közben Németh Pista gyakran kérdezősködött az éppen aktuális produkciókról. Ilyenkor rendszerint kikérdezte Borost, hogy milyenek a forgatási lehetőségek. Nem sokat értett a filmgyártáshoz, de, ami igaz az igaz, mindig olyan ötletei voltak, amilyekre mi gondolni sem mertünk. Így jutott egyszer eszébe (természetesen sakkozás közben), hogy készítenünk kellene egy magyar nyelvű tévédrámát. Amikor ezt elmondta Borosnak, csak rábólintott, de szerintem nem is gondolta komolyan az egészet. Pistának pedig ez a bólintás teljesen elegendő volt. Már másnap hozott egy Gobby Fehér Gyula-szöveget. Lányi Pista nem akarta elvállalni a rendezést, mert kevés időt adtak az előkészületekre és a forgatásra is. Vicsek Karcsi fogadta el a munkát, és engem választott operatőrnek.

Mivel a felvételezés első napjáig engem más operatőri feladatokkal bíztak meg, nem tudtam előre érdeklődni a forgatás részleteiről. A gyártásvezető sem adott szövegkönyvet, bár többször szóltam neki. Forgatás előtt még a helyszínt sem láttam. Végül megtudtam, hogy a játék színhelye egy iroda. A három színész közötti párbeszéd építi fel a drámai helyzetet. Nagygellért János, Fejes György és Romhányi Ibi játszottak a filmben. Ők hárman, statisztikai adatokkal, különböző kimutatásokkal „dobálóztak”. Kiszámították, hogy a takarító-nőnek (Romhányi Ibi) sokkal nagyobbak a kiadásai, mint amennyit keres, ezért neki nem is kellene élnie. Nem is létezhet. A szöveg nagyon érdekes volt, mert az akkori életkörülményeinket elemezte. Mindannyian kölcsönökből éltünk.

A színészek kiválóan játszottak, csak nekem volt kevés esélyem arra, hogy jó felvételeket készítek. Az öreg, háború előtti Auricon stúdiókamerával és egy félig „megvakult” optikával kellett dolgoznom. A világitásra két darab, két kilowattos reflektor és egy kézi világitóttest állt a rendelkezésemre. Nem is kaphattam többet, mert ennyi volt a szerkesztőségben. Akkoriban még fekete-fehér technikában dolgoztunk. Minden jelenetet általában kétszer, esetleg háromszor lehetett csak megismételni, mert pontosan megszabták a filmszakalag-használatot is. A hangot Nagra magnóra vettük föl. Bélának, a hangosnak, egy bambusznádból készült mikrofon pecabotja volt. A húszperces tévéjátéokra két nap forgatási időt kaptunk. Kizárólag délután dolgoztunk.

Az első jelenetet, az ún. master shotot, amelyben bemutatjuk a helyszínt csak kisebb nehézségekkel tudtuk felvenni. A két statisztikus az íróasztaluk mögött egymás mellett, hátsó megvilágítás nélkül ült. A reflektorokat nem lehetett a mennyezetre erősíteni, az állványokat viszont sehogyan sem tudtuk elbújtatni, így a két szereplő csak szemből kapott fényt. Hogy érzékeltessük, az adminisztrátorok mennyire a papírológia rabjai, alsó kameraállásból filmeztem őket. A felvételen úgy tűnt, mintha a fejük az előttük levő karton irattartókból nőne ki. Az igazgató bejövetelét is olyan kameraállásból vettük, hogy úgy tűnjön, mintha mindenki felett állna.

Az első forgatási nap viszonylag jól telt. Másnap Vicseknek valami magánügyet kellett intéznie, ezért elhalasztottuk a felvételezést. Csak két nappal később folytattuk. Amikor a helyszínre érkeztünk, nem ismertünk rá. Időközben a délelőtt ott dolgozó könyvelők „rendet” raktak. Csak az emlékezetünk alapján tudtuk újra beállítani az asztalokat, a különböző tárgyakat és papírokat. A legnagyobb tragédia az volt, hogy az egyik írógépet, amely Nagygellért János előtt állt, eladták. Órákig tartott, míg sikerült szereznünk egy hasonlót. Nagyon elbizonytalanodtunk. Nem voltunk biztosak abban, hogy mindent a helyére tudunk-e úgy rakni, ahogy az előző felvételezésen volt. Különösen az írógép aggasztott. Rettegtünk attól, hogy a nézők észreveszik-e a cserét, vagy sem.

Pár óra késéssel elkezdtek a munkát. A takarítónő bejöveteleit lassú pásztázással oldottuk meg. Amikor a statisztikusok kiszámítják, hogy többet költ, mint amennyit keres, egy közelképpel mutattuk be az arcán kirajzolódó hiteltelenséget. Vicsek a takarítónő helyéről szubjektív kameraállást kért. Ezt nem lehetett sehogyan sem megoldani, mert a takarítónő helyére nem fért be a kamera. Csak egy és fél méterrel távolabb tudtuk felállítani. Gondoltam, hogy ebből baj lesz, de a rendező ragaszkodott a felvételhez. Átugrottuk a felvételezési vonalat. Aki jobb oldalon ült, az balra került a filmen. Ez orientációs térhibát jelentett. Később Éva, a vágó beismerte, hogy emiatt ezt a képet nem is tudták használni a filmben. A takarítónő „eltűnését” filmtrükkal oldottuk meg. A húszperces filmben körülbelül negyven snitt volt. Ez azt jelenti, hogy átlagban egy snitt 30 másodpercig tartott. Ezekben benne voltak a néma arc-reagálások is, amelyek lelassították a játék dinamikáját. Ilyen rövid felvételezési idő alatt sok plánt és kontraplánt nem is lehetett készíteni.

Az egész műsort a „felvett színház” és egy igazi tévéfilm közé helyezném. Szerencsére a nézőknek tetszett, a kritikusok azonban rengeteg hibát találtak benne, a legtöbbet a rendezésben és a felvételezésben. Sőt, még azt is kifogásolták, hogy miért volt kendő a takarítónő fején. Mi tanácstalanok voltunk, és nem tudtuk eldönteni, kinek van igaza. A kritikusoknak, Lányinak, aki nem akarta elvállalni a drámát ilyen „mostoha” körülmények között, vagy Vicseknek, aki mégis megrendezte az első magyar nyelvű tévéjátékot.

Németh Pista sem volt elégedett. Sakkozás közben kifejtette, hogy mi még egyelőre nem vagyunk képesek ilyen komoly produkcióra. Ebben az egyben sajnos, igaza volt. Ez után a munka után én is rádöbbenem, hogy milyen keveset tudok. A magyar szerkesztőségben nem volt kitől tanulnom, mert csak ketten voltunk operatőrök, és soha sem dolgoztunk együtt. Nagyon, de nagyon gyorsan ki kellett találnom valamit továbbképzésemet illetően . . .

*

A gombosi táncsoportot kellett filmre vennünk a Barázda részére. Vicsek Karcsi volt a rendező. A falu és a kendergyár között, a Duna felé húzódtott egy kis liget. A hatalmas jegenyék és nyírfák közti területet fű borította, és egy kis tó is volt a fák között. A tó nem volt állandó, csak nagy esőzések után alakult ki. A környék szépnek és romantikusnak tűnt. A rendezőket mindig megragadta a természet sokszínűsége, de sajnos, fekete-fehér technikában dolgoztunk, így nem tudtuk teljes mértékben visszaadni a környezet szépségét, de azért mégis sokkal jobban nézett ki a felvétel a természetben, mintha egy szürke, gyűrött függöny előtt készült volna.

Filmezés előtt megkértük a táncsoportot, hogy próbaként táncoljanak el valamit. A fűben azonban nem lehetett táncolni, mert a táncosok lába beakadt a fücsomókba, az egyik pár pedig el is esett.

„Pista! – szólt oda Vicsek Borosnak, a gyártásvezetőnek. – Ide valami deszkapadlót kell teríteni. Nem tudnak a gyerekek a fűvön táncolni.”

„Ha te deszkapadlót akarsz, akkor menjünk és dolgozzunk a színházteremben” – válaszolta Boros.

„Ugyan Pista, ne csináld! Van itt fatelep, béreljetelek egy köbméter deszkát, és majd mi megcsináljuk a színpadot itt kint, a fűvön” – mérgelődött Vicsek.

Míg a vita tartott, mi Szügyi Ervinnel, a kameraasszisztenssel ültünk a fűben és vártuk, hogy mi lesz az eredmény. Végül Boros elment, és hozatott

deszkát. Gyorsan leterítettük egymás mellé, és így alakítottuk ki a táncteret. Az egyik legény ácsstanonc volt, jól jött a segítsége. Megkezdtuk a forgatást. Zenekar nem volt, play-backre táncoltak a párok. Minden táncot két kameraállásból vettünk fel. Utána még a kis kamerával részleteket készítettünk a lábokról, a szoknyákról, az arcokról, a fityulákról és a kalapokról. A második tánc után már kihasználtuk az összes lehető kameraállást, közben még csak a program felénél tartottunk. Vicsek szünetet rendelt el, új megoldásokon kellett gondolkodnia. Még csak a tóból és a levegőből nem filmeztünk.

„Ervin, sétálj át azon a tócsán, hadd lássuk milyen mély . . . De várj . . . Tudsz úszni? . . . Tudsz úszni?” – szólt Vicsek a kameraasszisztensnek.

„Tudok . . . tudok . . . ne félj . . .”

Mivel nyár közepe volt és nagyon meleg, mindannyian, a táncosokon kívül, fűdönadrágban voltunk. Ervin is. Lassan, óvatosan átgázolt a vízen. A legmélyebb részen a víz a köldökéig ért.

„Árpád, be mered vinni a kamerát? . . . Oda . . . oda a víz közepére. Onnan még nem filmeztünk” – szólt hozzám.

„Merem Vicsek, csak veszélyes. A kamera hálózati árammal működik. Ha a kábel beesik a vízbe, mi Ervinnel meghalunk” – magyaráztam.

„Erre nem gondoltam . . . akkor hagyjuk ki a dolgot . . .”

„Nem muszáj. Megcsináljuk, csak nagyon kell vigyázni” – döntöttem a végén.

Óvatosan előbb bevittük a kameraállványt a vízbe és csak azután vittük be a kamerát is, amikor meggyőződünk róla, hogy jól és biztonságosan elhelyeztük. A hálózati áram bekapcsolását hagytuk utoljára. Mondhatom, kockázatos volt, de szerencsére nem történt semmi baj. Elkészítettük a felvételt. Érdekes volt a vízbe állítani a kamerát, mert egész különleges felvételt készítettünk. A filmen úgy tűnt, mintha a táncosok a víz felszínén táncolnának. Utána még csak a levegőből kellett felvételt készíteni. Arra jó volt egy kétágú létra is. Felmásztam rá és a magasból filmeztem. Különösen szép felvétel volt, amikor a lányok forogtak és szétrepült a szoknyájuk.

Jó műsort készítettünk. Mindenki elégedett volt. Boros visszavitette a deszkákat, mi meg leültünk finom gombosi halpaprikást enni.

